

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Розвиток українського шкільництва в Галичині (1848–1914 рр.)»

Студентки 4 курсу, групи СОІ-42
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»

Клюс Уляни Олегівни

Керівник:

доктор історичних наук, професор

Райківський Ігор Ярославович

Рецензент:

доктор історичних наук, професор

Пилипів Ігор Васильович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історичні передумови і законодавча база для розвитку української шкільної справи в Галичині	10
Розділ 2. Початкове шкільництво з українською мовою викладання	20
Розділ 3. Україномовні гімназії та паралельні українські класи в польських гімназіях Галичини.....	30
Розділ 4. Студенти – українці у вищій школі. Боротьба за український університет у Галичині.....	40
Розділ 5. Методичні аспекти використання результатів дослідження в школі.....	50
Висновки.....	64
Список використаних джерел.....	69
Додатки.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. Кожна людина у своєму житті, як правило, в молодому віці, проходить етап здобуття знань, формування вмінь і навичок, що є необхідним для становлення її як особистості в суспільстві. Освіта є основним фундаментом для інтелектуального, духовно-культурного, політичного та соціально-економічного розвитку не тільки окремого індивіда, а й всієї держави загалом. Адже основи світогляду молодого покоління, що працює, творить на благо своєї країни, формуються у стінах школи. Реформування та удосконалення освітньої системи є невід'ємним елементом для успішного розвитку України як європейської, незалежної держави, існування конкурентоспроможної нації в умовах глобалізації.

Для цього цінним та завжди актуальним є досвід попередніх поколінь. Українське шкільництво в австрійській Галичині у 1848–1914 рр. є чудовим прикладом того, як в умовах бездержавності, мовної та культурної асиміляції з боку інших національностей русини-українці шляхом наполегливої боротьби домоглися своїх національно-культурних прав та зберегли власну самобутність. Навчання рідною мовою було основною вимогою тогочасного українського суспільства, яке розуміло, що без мови існування нації та відродження державності просто неможливе. Для сучасних українців це є взірцем та прикладом для наслідування та, як ніколи, актуальним у теперішній ситуації ідеологічної і збройної агресії Росії проти України.

Події 1848–1914 рр., пов'язані з розвитком українського шкільництва, демонструють нам, що завжди потрібно поважати права та традиції інших національних меншин, що населяють нашу державу, однак не забувати за збереження власних. Необхідно всіляко розвивати в Україні україномовну освіту рідною мовою, тільки так можна зміцнити та об'єднати суспільство задля консолідації і процвітання нашої країни, а досвід наших предків у цьому плані повинен тільки надихати до дій. Крім суспільної, обрана тема має наукову актуальність, бо проблематика розвитку україномовної освіти в

Галичині під австрійською владою є недостатньо дослідженою в сучасній історичній науці.

Об'єктом дослідження є українське шкільництво в Галичині у 1848–1914 рр.

Предметом дослідження виступають умови та особливості розвитку початкових, середніх і вищих навчальних закладів австрійської Галичини в досліджуваний період, а також методичні аспекти використання результатів напрацювань у сучасній школі.

Метою даної роботи є систематизація та висвітлення інформації з проблематики розвитку українських навчальних закладів в австрійській Галичині у визначений період та визначення можливостей для реалізації результатів дослідження в школі.

Не претендуючи на вичерпність проблеми, авторка дипломної бакалаврської роботи у розв'язанні поставленої мети поставила перед собою такі **завдання**:

- вивчити історичні умови та законодавство для розвитку українського шкільництва;
- висвітлити особливості діяльності початкових шкіл краю;
- розглянути процес створення та функціонування україномовних гімназій у Галичині;
- проаналізувати навчання української молоді у вищих навчальних закладах та боротьбу за відкриття власного, україномовного університету;
- визначити методичні аспекти використання напрацювань авторки в освітній сфері сучасної України.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1848–1914 рр. *Нижню межу* становить 1848 р. – початок «весни народів» в Австрійській імперії, що зумовила піднесення революційних рухів, які виступали за відновлення своїх національно-культурних та політичних прав у всіх куточках імперії, зокрема в Галичині. *Верхньою межею* є 1914 р. – початок Першої

світової війни, що став переломним моментом у житті тогочасного українського суспільства і всієї Європи загалом.

Територіальні межі дослідження становлять Східну, історичну Галичину як частину провінції Габсбурзької монархії Королівство Галиції і Лодомерії (в основному, в межах Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей сучасної України), де етнічною більшістю були русини-українці, що розгорнули активну діяльність за свої освітні права. У роботі, як правило, вживається скорочений термін Галичина, під яким, власне, розуміється історична Галичина, тобто східна частина австрійської провінції.

Стан наукової розробки. Розвиток українського шкільництва в Галичині у 1848–1914 рр., зважаючи на свою актуальність, викликав інтерес серед дослідників та є об'єктом вивчення в сучасній українській історіографії. Перші розвідки з досліджуваної проблематики вийшли друком ще в дорадянський період, до 1939 р. авторства В. Гнатюка, М. Возняка та ін. [19; 16]. У радянській літературі обрана тема практично не досліджувалася, бо все українське офіційно вважалося «буржуазним націоналізмом», антинародним і т. п., не цікавило тодішніх істориків, зайнятих у більшості дослідженнями комуністичного, робітничого і селянського рухів. У діаспорній історіографії тематику українського шкільництва в австрійський період досліджували Т. Мацьків та М. Ломацький ін. [4; 33].

Найбільший інтерес до вивчення порушеної проблематики проявили сучасні українські історики (після 1991 р.), зокрема в періодичних виданнях та монографіях. Так, боротьбу за відкриття початкових та середніх навчальних закладів у Галичині в 60 рр. XIX – на початку XX ст. висвітлювала Г. Ріккарді [40]. Авторка на основі вивчення різноманітних джерел подала кількість україномовних закладів освіти в Галичині перед початком Першої світової війни: п'ять гімназій, 10 шкіл, створених приватними особами чи товариствами, та приблизно 3000 початкових або т. зв. народних шкіл. Львівська дослідниця Н. Мисак [34] детально проаналізувала роль вищих закладів освіти у формуванні нового покоління галицько-української інтелігенції наприкінці XIX

– на початку ХХ ст. Зокрема, вона наводить зразки статистичних таблиць, що стосуються кількості предметів за мовою викладання, професорського складу Львівського університету, описує умови життя студентської молоді тощо.

Значний внесок у розробку даної проблематики належить професору Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Л. Шологон [52; 54], що зосередила свою увагу на вивчення діяльності педагогічних організацій і товариств австрійської Галичини. Матеріальне забезпечення вчителів початкових шкіл у галицькому селі детально описує М. Галів [18]. Автор зауважує, що соціальне становище сільського вчителя дещо покращилося у другій половині ХІХ століття, однак якщо порівнювати грошове забезпечення міських та сільських педагогів, то в останніх воно було у півтора рази меншим. Дослідниця О. Дрогобицька у своїй монографії [26] характеризує повсякденне життя, звичаї та традиції сільських вчителів краю. Авторство одного з найновіших досліджень про вчителів народних шкіл Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. належить львівській дослідниці А. Вараниці [84]. Цікаву інформацію щодо процесу формування національної школи в краї, основні труднощі в розвитку української шкільної освіти в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. можна почерпнути із статті С. Гелея [17].

Чимало досліджень висвітлювали окремі аспекти досліджуваної теми в контексті аналізу різних проблем з історії Галичини та української освіти. Так, І. Дейчаківський [25] написав книгу про історію першої української гімназії у Станіславові, сьогодні – це лицей ім. Миколи Сабата. М. Кочержук [30] присвятила свою працю покутській «Alma mater» – Коломийській українській гімназії, у якій подала відомості про історію її заснування і діяльності, відомих викладачів та учнів. І. Курляк [31] у монографії висвітлює умови виникнення та розвитку українських класичних закладів освіти на західноукраїнських землях у досліджуваній період, особливості їх організації. Розгорнутий аналіз функціонування австрійської системи освіти зробив С. Пахолків [39]. У своїй праці автор акцентує увагу на малодосліджених аспектах діяльності української інтелігенції у Габсбурзькій Галичині, зокрема охарактеризував систему

дотримання дисципліни у школах, шкільні уніформи, соціологічний портрет типового гімназиста тощо. Про українське студентство та його роль у національно-культурному відродженні Галичини писали І. Гурак [23; 24], В. Качмар та ін. [28].

Освітня політика австрійських урядів знайшла своє відображення у працях Г. Бзунько [15], Л. Ілина [27], М. Титової [50]. Важливий доробок у висвітленні розвитку шкільної справи в Галичині у кінці XIX – на початку XX ст. належить івано-франківській дослідниці В. Стинській [46; 47].

Водночас цінні напрацювання розробили українські історики-методисти, що допомагають реалізувати результати пропонованого дослідження у школі під час проведення уроків чи в позаурочний час, а також у позашкільних закладах освіти. Так, О. Мокрогуз [67] у своєму посібнику подає важливі поради про те, як застосовувати інноваційні технології на уроках історії, зокрема, як провести роботу в малих та великих групах, рольові ігри, дебати, дискусії тощо. К. Баханов [59] зосереджує свою увагу на особистісно-орієнтованому навчанні. Інформацію про застосування різноманітних методів на уроках історії і суспільствознавчих предметів, шляхи формування критичного мислення, форми організації навчального процесу, використання різноманітних засобів навчання на основі конкретних прикладів подають у своїх працях В. Курилів [63], О. Пометун [74; 75], Н. Яковенко [81] та ін. Методику реалізації культурологічного змісту в шкільному курсі історії України описує у своїй статті Ж. Гаврилюк [60]. С. Моцак [68; 69] розкриває важливість застосування краєзнавчих матеріалів на уроках історії України.

Загалом історії розвитку української шкільної справи в Галичині у 1848–1914 рр. присвячена досить велика кількість праць, що висвітлюють різні аспекти досліджуваної проблематики, але комплексно в дипломній роботі це питання досі не ставилося. Водночас використання здобутків кращих методистів з історії допомагають застосовувати отримані результати на практиці.

Щодо джерельної бази роботи, то автор використала опубліковані документи і матеріали, зокрема виданій у діаспорі «збірник матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини» під назвою «Альманах Станіславської землі» [1–4], де міститься інформація про діяльність української гімназії у Станіславові, особливості навчального процесу, охарактеризовано постать М. Сабата тощо. Упорядкована івано-франківським дослідником І. Монолатієм «Хрестоматія з історії Коломиї» [5] містить важливі для дослідження фрагменти з розвідки Никифора Даниша про заснування гімназії в Коломиї 1861 р. та відкриття на її основі самостійної української гімназії в 1892 р.

Цінну інформацію для аналізу досліджуваної теми можна почерпнути з мемуарної літератури діячів другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: одного з лідерів галицьких народовців, пізніше – Української національно-демократичної партії (УНДП) К. Левицького «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів» [7], що дає загальне уявлення про особливості розвитку суспільно-політичного і культурно-освітнього життя Галичини досліджуваного періоду. Цікаві спогади опублікували український педагог, діяч «Просвіти» С. Шах «Львів – місто моєї молодості» [8] та вчителька, письменниця, активістка жіночого руху У. Кравченко «Спогади учительки» [6].

Серед окремої групи першоджерел, використаних у дослідженні, можна виділити художні твори сучасників подій, що відображали побачене крізь призму літературної творчості. І. Франко, що жив та творив у досліджуваний період, описав повсякденне життя, психологічні процеси в свідомості звичайних школярів у художній творчості, зокрема в оповіданнях «Грицева шкільна наука», «Оловець» [13;14].

Методологічну основу бакалаврської роботи становлять методологічні методи і принципи. Авторкою були використані принципи історизму, науковості, всебічності, об'єктивності, системності, достовірності у дослідженні проблеми. Робота написана з використанням історичного, логічного, порівняльного, проблемно-тематичного, аналітичного,

соціологічного, ретроспективного, описового та структурно-системного методів.

Наукова новизна бакалаврської роботи полягає у спробі комплексно дослідити та охарактеризувати розвиток українського шкільництва на основі доступної джерельної бази та наукового доробку дослідників, показати можливості практичної реалізації результатів дослідження у школі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості використання опрацьованого матеріалу і висновків при підготовці лекційних і семінарських занять у вищій школі, на уроках історії в ЗЗСО, а також у позаурочний час на гуртках чи факультативах, у позашкільній діяльності, водночас у подальшій науковій роботі.

Робота пройшла апробацію на звітно-науковій студентській конференції, що відбулася 7 квітня 2022 р.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, п'яťох розділів, висновків, списку використаних джерел (84) та 17 додатків.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ І ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ СПРАВИ В ГАЛИЧИНІ

«Довге» ХІХ століття в історії України було періодом національно-культурного відродження української нації. Шкільництво як обов'язковий елемент цього процесу безпосередньо залежало від соціально-економічних та політичних умов, у яких перебував український народ. Тому дослідження освіти в Галичині у 1848–1914 рр. неможливе без з'ясування історичних передумов, законодавчої бази та особливостей розвитку суспільства досліджуваного періоду.

Після укладення між Пруссією, Австрією та Росією у 1772 р. договору про перший поділ Речі Посполитої українські землі Галичини перейшли під владу австрійських Габсбургів та дістали назву «Королівство Галіції і Лодомерії з великим князівством Краківським і князівствами Освенцимським і Заторським». Центральним містом провінції був Львів. Умовно її поділяли на Східну, історичну – українську і Західну – польську. Для поляків, що з давніх часів намагалися поширити свій вплив на українські території, було вигідним таке об'єднання, адже вони отримали офіційну нагоду вважати Галичину своєю власністю [48, с. 8, 9].

В умовах конституційних і демократичних реформ у Габсбурзькій монархії Австрія та Угорщина в 1867 р. об'єдналися в єдину державу, що стала однією з найбільших світових імперії свого часу. Вона охоплювала величезні території та являла собою багатонаціональний союз народів, мов, звичаїв та традицій. Влада, щоб зберегти свій вплив, керувалася принципом «поділяй і володарюй». Для цього робили послідовні та продумані кроки – змінювали межі провінцій, активно проводили процес переселення тощо [15, с. 45].

Згідно з переписом 1880 р. (раніше регулярні переписи не проводилися), територію Галичини населяло 5 938 460 осіб. Серед них польською мовою говорили – 51, 5 % населення, 42,9 % – «руською», тобто українською, 5, 4% – німецькою [15, с. 46]. З 1880 р. до 1900 р. відбулося значне зростання кількості

населення в усій Галичині – і східній, і західній. У 1900 р. тут мешкало вже 7 315 939 осіб. Русинів-українців – 42, 1 % , поляків – 54, 4 % , німців – 2,9 % . Однак якщо окремо проаналізувати етнічний склад населення у Східній Галичині, то тут українці становили безумовну більшість – 63, 2 % , тоді як поляки – 32, 6 % [47, с. 17].

У досліджуваний період широковідомими були прояви фальсифікації під час періодичних переписів населення в Габсбурзькій монархії, зокрема в Галичині. На переписах не було такої графи, як національність, а про національну належність тієї чи іншої людини можна було судити з двох пунктів – мови спілкування і релігії, яку вона сповідувала. Відповідно, русини-українці були греко-католиками, а поляки – римо-католиками. Водночас кількість українців навмисно занижувалася для того, щоб згодом на цій підставі зменшити їх вплив у національно-культурному та політичному житті краю [15, с. 47].

Взаємовідносини держави і суспільства регулювалися так званою грудневою конституцією 1867 р. Відповідно до цього закону усім народам, що населяли імперію, гарантувалися рівні права, зокрема на збереження своєї рідної мови не тільки у спілкуванні, а й у закладах освіти й адміністрації [48, с. 69, 70]. Однак на практиці дійсність не відповідала законам. Чимало відомих українських діячів того періоду наголошували на тому що дані обіцянки залишалися переважно тільки на папері, «... а національним меншостям або не подають потрібних середників до плекання і вироблення мови і до двигнення їх народности, або робить ся дещо про око людське» [10, с. 1]. Проблема полягала в тому, що внаслідок конституційних і демократичних реформ у Габсбурзькій монархії 1860–1870-х рр. домінуючі позиції в Галичині зайняли поляки, що стало можливим при підтримці австрійської влади: куріальна система на виборах до Галицького сейму, на становій основі, призначення виключно поляків на ключові позиції в управлінні.

За таких умов українці Галичини фактично не могли розвивати свою національно-культурну самостійність, адже потрапили під вплив поляків, які

міцно закріпилися в краї, вважаючи цю територію своєю споконвічною власністю, а українців – «неісторичним народом». Така ситуація була спричинена, передусім, тривалою бездержавністю українського народу та тиском з боку інших національно-політичних систем. Підтримка польською верхівкою австрійської влади надавала їм широкі можливості для реалізації своїх політичних та національно-культурних амбіцій в Галичині. Зокрема, діяльність поляка А. Голуховського – міністра внутрішніх справ та намісника Галичини – є яскравим прикладом політичного лавірування. Він вміло маніпулював політичною ситуацією в краї на власну користь, витісняючи представників інших народів в управлінні, заміщуючи їх поляками. За таких умов український народ опинився на власній, етнічній території, де становив абсолютну більшість населення, в безправному становищі [47, с. 18].

Політика віденського уряду щодо Галичини в другій половині XIX століття відзначалася децентралізацією управління. Проявом цієї тенденції став Галицький крайовий сейм. До його повноважень належав контроль за шкільництвом, церквою, місцевим бюджетом, культурою та освітою тощо. Виконавчим і керівним органом сейму був Крайовий відділ. Представництво українців у цьому відділі було мінімальним – один член і один заступник, усі інші посади займали поляки. Отже, управління всіма важливими сферами суспільного життя зосередилося в польських руках [44, с. 367].

Економіка краю в досліджуваній період була слаборозвинутою з переважаючим аграрним характером. Австрійська верхівка вбачала в Галичині виключно аграрно-сировинний придаток та місце для збуту готових товарів. Люди одержували чи не найменшу платню в усій імперії, а надлишок робочої сили був найвищим. Таке становище в австрійській Галичині зумовило значну еміграцію селянства за кордон у пошуках кращого життя, особливо з 90-х рр. XIX ст. В основному, місцеві українські селяни переселялися на землі Північної та Південної Америки.

Водночас відбувався ріст чисельності населення міст, до кінця XIX століття воно збільшилося майже в півтора рази. Найбільшим містом залишався

Львів із 206 тис. мешканцями. Загалом у Галичині в досліджуваний період нараховувалося 92 міста і містечка. Однак вони так і не перетворилися на потужні промислові центри, залишившись осередками переважно торгівлі [58, с. 17, 18]. На зламі XIX–XX століть розпочинається активна концентрація промислового виробництва та створення синдикатів. Найбільше в цій ситуації постраждало дрібне підприємництво, що не витримувало конкуренції. У Галичині нафтову, деревообробну та хімічну промисловість контролювали монополісти: «Галицько-Карпатське товариство», «Галичина», «Мундус» та «Сольва» [76, с. 247].

Варто також відзначити, що в кінці XIX – на початку XX ст. суттєво зростає соціальна активність селянства. Це було пов'язано із заснуванням перших українських кооперативів. За відсутності перешкод з боку влади та при сприянні духовенства, а головно митрополита А. Шептицького, він у своєму посланні «О квестії соціальной» звертався з проханням до священників очолити кооперативи по місцю їх діяльності, в краї виникають споживчі, позичкові, заготівельно-збутові кооперативи та ін. Люди об'єднувалися, щоб отримати певні матеріальні вигоди, захистити свої права, а також задля спільної праці над реалізацією певної ідеї. До найбільших кооперативів у Східній Галичині належала «Народна торгівля», «Маслосоюз», «Сільський господар» та ін. Вони спільними зусиллями активно створювали мережі крамниць, кас, читалень, а також фінансово сприяли заснуванню шкіл з українською мовою викладання [76, с. 250]. Однак занедбаний стан економіки відчутно позначився на стані місцевої культури, зокрема шкільництва.

У 1867 р. було утворено Крайову шкільну раду у Львові. Сфера діяльності Крайової шкільної ради була досить обмеженою, аж у 1907 р. їй було надано право пропонувати кандидатів на важливі посади, зокрема інспекторів або директорів, контролювати шкільні справи, затверджувати підручники для навчання, опікуватися вчительськими кадрами. Особовий склад крайової ради часто змінювався. Формально очолював її намісник Галичини, а за його відсутності повноваження передавалися заступнику, переважно на цю посаду

призначали професорів з Львівського університету. У 1890 р. було започатковано посаду віце-президента, що зосереджував у своїх руках фактичне керівництво радою. До крайової шкільної ради входили також представники духовенства, спочатку їх було тільки два, а від 1905 р. – п'ять, представники від міської ради Львова та Кракова (по одному), один діяч з виконавчого органу Галицького крайового сейму, шкільні інспектори та два науковці. Крайова шкільна рада управляла нижчими підстанціями – повітовими, окружними та місцевими шкільними радами [34, с. 144].

Щодо українського шкільництва, то беручи до уваги переважаючу кількість у раді поляків, можна з упевненістю стверджувати, що вона діяла в напрямку полонізації. Підтвердженням цього є, зокрема, той факт, що до створення крайової шкільної ради в Галичині було 1293 українські школи, а за перший рік її діяльності кількість шкіл зменшилася до 572, тобто більше, ніж удвічі [32, с. 20]. Українські науковці негативно оцінюють значення Крайової шкільної ради, вважаючи її нічим іншим, як прикладом невмілого адміністрування і засобом ополячення місцевого українського населення [55, с.425].

Така політика поляків у сфері освіти, постійна дискримінація політичних прав русинів-українців викликала піднесення ідеї національно-культурного відродження серед українців та призвела ще більшого загострення міжнаціональних польсько-українських протиріч. Часткова нормалізація відносин наступила, здавалося б, тільки у 1890 р. з проголошенням «нової ери» – польсько-української угоди. Суть її полягала в тому, що українські народовці пообіцяли не виступати за надання Східній Галичині автономії, а поляки натомість – піти на поступки в деяких національно-культурних питаннях. Наприклад, у сфері освіти русини-українці вимагали, щоб Крайова шкільна рада була поділена на – на польську та українську, впровадити викладання рідною мовою в тих школах, де переважали українські учні, заснувати гімназії у великих містах та вчительські семінарії, а Львівський університет перетворити на утраквістичний, тобто двомовний, тощо [47, с. 24, 25].

Незважаючи на провал, «нова ера» принесла, хоча й часткові, але такі довгоочікувані та бажані результати, за які дуже активно боролися провідні українські діячі Галичини і підросійської України. Зокрема, український фонетичний правопис отримав статус офіційного в краї, було засновано українську гімназію в Коломиї, другу в Галичині після львівської Академічної гімназії, у Львівському університеті почала діяти кафедра історії України тощо. Проте, в цілому це були досить мізерні поступки, які були зроблені поляками з метою утримання своєї влади та зменшення націоналізму в українському суспільстві Галичини. У 1894 р. «нова ера», по суті, завершилася, продемонструвавши тим, що порозуміння між українцями та поляками практично неможливе, бо в основі конфлікту була боротьба за територію. Галицькі українці вважали, що це українська етнічна територія, мотивуючи свою позицію тим, що абсолютну більшість населення краю становлять русини-українці, які проживають на цих землях з давніх-давен. У свою чергу, поляки аргументували історичним принципом, багатовіковим перебуванням Галичини у складі Речі Посполитої.

Не отримавши бажаних результатів у 1889 р., молодь Львівського університету приступає до активного змагання з поляками задля заснування власного навчального закладу. Питання створення окремого українського вишу в Галичині аж до Першої світової війни піднімалося на засіданнях крайового сейму і на студентських вічах. Часто студенти вдавалися до радикальних дій – сецесій та бійок. Університетське питання стало своєрідним «апогеєм» всієї національно-культурної боротьби в Галичині у 1848–1914 рр., було в центрі українського руху в передвоєнний період, але його так і не вдалося реалізувати на практиці через рішучий опір з боку місцевих поляків .

Перепоною для розвитку й охоплення національною ідеєю усього галицько-українського суспільства був брак політичної єдності. Частина українського населення були прихильниками москвофілів, з їх ідеями панруської єдності, яких, щоправда, поступово в загальній масі жителів краю ставало все менше (Русская народная партія, РНП), інші – лояльно ставилися до

влади, мали угодовські настрої з поляками (Католицько-руський народний союз (КРНС), пізніше – Християнсько-суспільна партія (ХСП)), але абсолютна більшість галицько-українського політикуму – виступала за створення незалежної і соборної Української держави, зокрема найбільш впливові партії – Українська національно-демократична партія (УНДП), Українська радикальна партія (УРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП) [73, с. 29].

Однак на зламі XIX і XX століть ініціатива національного відродження переходить до нового покоління української інтелігенції, що рішуче підтримувало ідеї національно-державного самостійництва. Першим, хто узагальнив та публічно оприлюднив ці погляди, був «молодий» радикал Ю.Бачинський у праці «Україна irredenta» в 1895 р. Студенти на своїх зібраннях неодноразово наголошували на тому, що українці можуть розвиватися в правильному напрямку тільки за умови існування власної держави. З цього можна зробити висновок про те, що українському суспільству Галичини досліджуваного періоду була притаманне зростання національної самосвідомості, що стала поштовхом у досягненні поставлених цілей і засвідчила формування модерної української нації [47, с. 27, 28].

Важливу роль у національному відродженні відіграла діяльність Літературного (з 1892 р. – Наукового) товариства ім. Т. Шевченка під керівництвом М. Грушевського. Ця організація за весь період свого існування (1873–1939 рр.) перетворилася на осередок піднесення української культури та науки. У ній активно творили як місцеві відомі діячі, так і вихідці з Наддніпрянщини, які через жорсткі обмеження російської влади, викладені в Емському указі 1876 р. та раніше Валуєвському циркулярі 1863 р., переорієнтували свою діяльність на Галичину, де були більш сприятливі умови для плідної праці на ниві українства. Тому австрійську Галичину сучасники в останній третині XIX ст. почали образно іменувати «Українським П'ємонтом», центром загальноукраїнського національного відродження.

Вагоме значення в суспільному житті в досліджуваний період належало товариству «Просвіта». Основна робота цієї культурно-освітньої організації

зводилася до видання україномовної літератури, проведення культурно-масових заходів, відкриття фахових шкіл, бібліотек, театрів, музеїв, книгарень, позичкових кас, заснування торговельних курсів тощо [47, с. 37]. «Просвіту» справедливо вважають найбільш авторитетною українською інституцією, що відіграла провідну роль у національному відродженні (модерному націотворенні), «матір'ю» українських товариств. Серед національних організацій, що мали важливе значення на ниві утвердження національної самосвідомості, були «Руське (Українське) педагогічне товариство» (пізніше – «Рідна школа»), «Січ» (звідси – назва славнозвісних Українських січових стрільців у роки Першої світової війни, збройного формування українців у складі австрійської армії, що стала зародком армії ЗУНР) та ін.

У кожній державі система освіти регулюється відповідними нормативно-правовими актами, так було і в Австро-Угорській імперії. Однак у цій великій дуалістичній монархії після революційних подій «весни народів» 1848–1849 рр. були закони, як і загальнодержавні – обов'язкові до виконання у всіх землях, так і крайові, що функціонували на місцях. Часто бувало так, що крайові закони не співпадали з державними. Ця проблема була дискусійною, її неодноразово порушували на сторінках тогочасної періодики [11, с. 134].

Для народних шкіл Галичини головними були такі постанови:

1) державний закон від 14 травня 1869 р. (параграф перший та перший артикул крайового закону від 23 травня 1895 р.) – визначали мету діяльності народних шкіл;

2) державний закон від 14 травня 1869 р. (параграф шостий) і крайовий закон 22 червня 1867 р. – регулювали мовне питання;

3) державний закон від 14 травня 1869 р. (параграф четвертий і восьмий) та постанова Крайової шкільної ради від 7 березня 1893 р. – вирішували питання підручників та навчальних планів;

4) постанова Крайової шкільної ради від 7 березня 1893 р. закріпила розподіл початкової школи на нижчі й вищі;

5) постанова від 26 червня 1899 р., за якою керівництво над народними школами було передано окружним шкільним радам;

б) рішення Крайової шкільної ради 8 червня 1909 р., коли було встановлено процедуру заснування приватних шкіл [47, с. 48, 49].

У 1849 р. було оприлюднено «Організаційний нарис гімназій та реальних шкіл Австрії», відповідно до якого було відкрито можливість заснування приватних середніх шкіл. Активний розвиток середнього шкільництва в кінці XIX ст. вимагав змін у законодавстві. Зміни, що стосувалися навчального процесу в гімназіях, було введено в дію тільки у 1909 р. Цей навчальний план був дійсний аж до кінця існування Австро-Угорської імперії. Функціонування реальних шкіл у державі регулювалося законом, що був виданий 21 грудня 1867 р. На його основі в Галичині було опубліковано місцевий «Закон про галицькі реальні школи» 24 серпня 1899 р., що регламентував діяльність Крайової шкільної ради у цій освітній ланці. У свою чергу, професійні школи працювали на основі наказу від 9 січня 1895 р. [47, с. 56].

Крайова шкільна рада не поширювала свій вплив на вищі школи краю. Вони безпосередньо працювали під керівництвом Крайового відділу, ректорів, директорів та професорів. Наприклад, у Львівській політехніці найвищу посаду займав ректор. Він представляв навчальний заклад на різних засіданнях, контролював всю зовнішню діяльність. Факультети очолювали декани. До їхньої компетенції входили: спостереження за успішністю, проведення екзаменів та заліків, вдосконалення навчального процесу тощо [47, с. 58].

Таким чином, Галичина в період з 1848 до 1914 рр. залишалася відсталим краєм Австро-Угорщини, незважаючи навіть на те, що територіально була найбільшою провінцією. Попри те, що панщину в краї було скасовано в 1848 р., на п'ять місяців швидше, ніж в інших провінціях імперії, селяни перебували у важкому матеріальному становищі і не могли брати активну участь у національно-культурному відродженні в краї. Економіка в Галичині розвивалася слабо, на сировинній основі, готових товарів вироблялося небагато. Австрійська влада розглядала цю територію виключно як джерело

дешевої сировини і робочої сили, великих заводів і фабрик майже не існувало. Позитивним зрушенням, що сприяв розвитку економіки і деякому покращенню становища народних мас, було створення перших кооперативів, розвиток кооперативного руху. Дрібні підприємці завдяки кооперації не тільки збільшували свої прибутки, а й успішно конкурували на ринку.

У політичних поглядах галицько-українське суспільство так і не досягло єдності, що було певною перепоною для згуртування населення навколо національної ідеї. Боротьбу за національно-культурні права українців у ХІХ ст. очолила духовна інтелігенція, а на зламі століть – світська, що змогла виробити певне бачення майбутнього національної держави як незалежної і соборної. З кінця ХІХ століття Галичина перетворилася на центр культурного життя всіх українських земель, де розгорнули активну діяльність відомі діячі з Наддніпрянщини, втікаючи від антиукраїнських репресій російського царизму під захист австрійської конституції. Це виразно свідчить про єднання української нації задля спільного майбутнього. Здобутки українців у наполегливій боротьбі за свої права позитивно впливали на розвиток освіти рідною мовою, що традиційно була в центрі національно-визвольного руху, бо саме питання мови (як і культури) є ключовими для існування східноєвропейської моделі нації. У досліджуваний період у Галичині, користуючись конституційними можливостями, засновувалися початкові та середні навчальні заклади з викладанням рідною мовою. Проте сильний тиск з боку поляків часто зводив нанівець усі здобутки національного руху, які доводилося здобувати у важкій політичній боротьбі.

Уся система освіти в Галичині, по суті, контролювалася австрійською владою та Крайовою шкільною радою, де більшість складала поляки. Часткову автономію у своїй діяльності мали тільки вищі навчальні заклади Галичини, що також мали польський характер. Загалом усі закони та постанови, які видавалися у Відні, були добре не продуманими і часто наштовхувалися на протиріччя на місцях, зокрема в Галичині. Таке досить недосконале законодавство у шкільництві залишалося аж до початку Першої світової війни.

РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВЕ ШКІЛЬНИЦТВО З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ВИКЛАДАННЯ

Початкова освіта в розвитку дитини виконує головну роль, адже здобуваючи її, учень набуває перші знання про навколишній світ, навички комунікації з однолітками та вирішення поставлених перед ним завдань. Цю ланку освітнього процесу можна з упевненістю вважати найважливішою, бо тільки після її проходження дитина отримує змогу продовжувати своє навчання у середній школі.

На теренах Галичини початкове шкільництво до революційного 1848-ого року цілком перебувало під керівництвом духовенства і правлячої австрійської верхівки. Лібералізація, що проникала у всі сфери життя суспільства після революційних подій «весни народів», змусила Фердинанда I в 1848 р. йти на певні поступки національним меншинам, які населяли імперію. Першим кроком у реформуванні системи освіти став розрив впливу церкви на школу – 4 березня 1849 р. указом цісаря проголошувалося запровадження крайових мов у школах. Обов'язок викладанням релігії у закладах освіти відтоді покладался на релігійні громади, а управління всіма школами імперії належало виключно державі. Проте варто зазначити, що такі радикальні переміни відбувалися вкрай повільно і залишилися більше теоретичними, ніж практичними. Після укладення конкордату з Ватиканом у 1855 р., згідно з яким усі школи знову-таки поверталися під юрисдикцію церкви, всі досягнені успіхи звелися нанівець. Навіть навчальні програми та підручники було піддано жорсткій церковній цензурі. Остаточне відокремлення школи від церкви відбулося аж у 1868 р. [45, с. 527].

Після ліквідації єзуїтів у 1773 р. та їхніх навчальних закладів австрійський уряд видав розпорядження про створення головних і т. зв. тривіальних початкових шкіл. Головні школи повинні були знаходитися в містах, а тривіальні – у селах. Однак процес заснування цих навчальних закладів відбувався вкрай повільно в умовах масової неписьменності населення. До

1869 р. було створено тільки 88 головних шкіл. Навчання в них здійснювалося виключно німецькою мовою. Діти вивчали арифметику, каліграфію, практичну стилістику, релігію, латину, польську, іноді – «руську», тобто українську мови. Здобували освіту в такій школі чотири роки. Класи були переповнені, в середньому, в кожному – по 100 дітей. Після закінчення головної школи дитина могла змогу продовжити навчання в гімназіях, тому часто сюди на останній рік навчання переводилися учні з тривіальних шкіл.

Відкриття тривіальних шкіл відбувалося дещо швидше, зокрема в 1861 р. їх налічувалося аж 1961. Однак вони зосереджувалися головню у невеликих містечках, де їх заснуванням опікувалися магістрати, тоді як у селах спостерігалася сильна проблема із створенням школи, тому що неосвічені селяни не були в них зацікавлені, як і місцеві громади. Тривіальні школи були дво- або три класовими, де навчали дітей німецької та «руської», тобто української мов, релігії, арифметиці, співам та грамоті [84, с. 54, 55].

У селах Галичини, де реформування початкової освіти відбувалося на низькому рівні, збереглися парафіяльні школи, які були під владою релігійної громади, а вчителями – священики. Основну увагу там акцентували на духовному розвитку дитини, а всі інші предмети, які вивчалися, були другорядними. Наприклад, якщо учнів вчили читати, то тільки катехізис. Контроль за присутністю дітей у парафіяльних школах, як правило, не відбувався, як наслідок, рівень знань був досить низьким, незадовільним [84, с. 56]. Парафіяльні школи існували аж до Першої світової війни, але, в основному, у найбільш віддалених місцевостях Лемківщини чи Бойківщини. Були й такі села, де дітей навчали мандрівні вчителі, як це було ще колись, до австрійської влади. Вони учили найпростішого – писати та рахувати, а за це сільська община забезпечувала їх харчами і платила певні кошти [51, с. 106].

Така система початкового шкільництва, репрезентована головними, тривіальними і парафіяльними школами, зберігалася до 1860-х років. Значні проблеми в організації освітнього процесу, які спостерігалися загалом у всіх школах, головною серед яких була не писемність великої кількості дітей,

вимагали реформування початкової освіти в умовах конституційних і демократичних реформ у Габсбурзькій монархії в 1860-х рр. Законом від 14 травня 1869 р. було розпочато створення народних початкових шкіл. До 1881 р. в краї діяло 1529 таких закладів освіти, що було вкрай мало, враховуючи те, що українських громад тоді було аж 3000. До початку Першої світової війни їх число збільшилося до 3 тис., з них 2 тис. – україномовні. Однак, незважаючи на те, що шкіл побільшало, у 500 сільських громад їх взагалі не було [54, с. 89].

Для дітей віком від 6-ти до 12 років навчання в початковій школі було обов'язковим. За недотримання приписів батька й маму учня карали штрафом або навіть позбавленням волі на три дні. Незважаючи на те, що доступ до школи був безкоштовним, по селах багато батьків не віддавали дітей на навчання. Уляна Кравченко, відома письменниця та педагог того часу, згадувала, що під час її роботи в селі Стрільки Львівської області батьки часто лишали дітей, які допомагали по господарству вдома, а приводили у школу молодших, з яких користі для домашньої роботи було мало, сором'язливих та переляканих [6, с. 296] (додаток П). Траплялося навіть так, що жителі віддалених сіл, не бажаючи вчити своїх дітей, вороже сприймали вчителя і робили все можливе, щоб його відсторонити. М. Ломацький описував, що в одному селі мешканці вирішили спалити школу разом із вчителем, вважаючи, що так позбудуться «панської напасті» [33, с. 9].

Крайова шкільна рада, підпорядкована полякам, доволі несправедливо ставилася до освіти селянських дітей, у Східній Галичині – в абсолютній більшості русинів-українців – як до надто витратної для місцевого бюджету. Так, польський історик, політичний діяч Ю. Шуйський на черговій сесії Галицького сейму висловив таке міркування: «Освіта сільських дітей повинна бути обмежена тільки до чотирьох класів, де вони б мали навчатися читати й писати, а більше їм не вартувало знати ...» [41, с. 343].

Щодо навчального процесу, то він відбувався шість днів на тиждень і дев'ять місяців на рік. Вільними від навчання були святкові дні та неділя. На канікули було розраховано три літні місяці. Місцева шкільна рада за власним

бажанням обирала час для початку навчального року. Уроки тривали з 8:00 год. до 11:00 год., а потім наступав двогодинний перепочинок, після чого навчання продовжувалося з 14:00 год. до 16:00 год. Між уроками були також короткі перерви по 10–15 хвилин [84, с.82].

Діти в першому класі вивчали релігію, малювання, креслення, читання, письмо, співи і математику. З другого класу навантаження зростало, окрім предметів, які вивчали під час першого року навчання, додавалися каліграфія, історія, географія, рідна мова та природознавство. У третьому і четвертому класі запроваджували вивчення крайової мови та німецької. Кожен рік навчання завершувався складанням іспитів. Наприклад, учні 2 класу Бібрської початкової школи на Львівщині під час підсумкових екзаменів проявляли обізнаність у різних зразках зернових культур, розповідали про історію Київської Русі, демонстрували знання з математики та граматики тощо. За хороші результати школярі нерідко отримували книжки [6, с. 260]. Оцінювання проводили за такими показниками: поведінка, старанність, прогрес у навчанні та каліграфія [47, с. 81] (додаток Ж).

Урок відбувався зазвичай так: на початку вчитель робив перекличку, щоб виявити відсутніх, далі – перевірка домашнього завдання, потім вивчали нову тему, закінчувався урок виконанням різних розвиваючих вправ. Для контролю вчитель використовував диктанти або задавав запитання біля дошки. Розваги під час навчання не передбачалися, тільки на канікулах при школах діяли табори. У них діти гралися, ходили на екскурсії, займалися спортом [84, с. 84].

Постачанням у початковій школі підручників займалася Крайова шкільна рада. Зазвичай ці книги виготовлялися з дешевого, неякісного паперу і були зовсім непроілюстровані, тоді як для дітей з методичної точки зору важливо, щоб ілюстрації були. Заможні батьки могли придбати своїм дітям підручники приватних видавців, вони були кольоровими та гарно оформленими, однак коштували чимало. Наприклад, до дорогих видань належав «Великий польський буквар» (додаток Д, Е).

Методичну літературу та підручники для учнів видавали й педагогічні товариства в Галичині. Так, Руське (Українське) педагогічне товариство протягом 1884–1913 рр. випустило аж 190 різних видань рідною мовою. Крім того, коштами товариства відкривали бібліотеки, де всі бажаючі мали змогу безоплатно прочитати цікаву, але недоступну з фінансових причин літературу. Вони діяли в Тернополі, Львові, Перемишлі, Золочеві та інших великих містах. Загалом їх нараховувалося 12 [53, с.30].

Шкільні приміщення мали відповідати вимогам, які видавалися у 1874, 1889 і 1907 роках. Відповідно до цих документів школу будували в чистому, сухому, добре освітленому місці, з туалетом та опаленням. Школи зводили за стандартними планами: довгий коридор шириною на всю будівлю; з одного боку розташовувався один, а в більших спорудах – два класи, з іншого – житло вчителя. Наприкінці ХІХ ст. планування шкіл ускладнилося: з обох боків коридору розміщувалися класи, у кінці коридору – вхід до кухні вчителя, по боках кухні – дві кімнати. Ці кімнати переважно були невеликих розмірів. Згідно з планами шкільних будинків початку ХХ ст. керівникам початкової школи виділяли кухню і дві кімнати площею 14–16 м². Подібне планування шкіл, коли з одного коридору можна було зайти до класу і помешкання вчителя, призводило до низки незручностей. Члени родини чи гості учителя могли перешкоджати навчанню дітей, привертаючи на себе їхню увагу [26, с. 400].

Проте, аналізуючи дані Крайової шкільної ради за 1875–1876 навчальний рік, з 2972 шкіл тільки 33,5 % знаходилися в доброму або задовільному стані. Будували й нові школи, але переважно в містах. Так, у 1882 р. у Львові була збудована найбільша початкова школа в місті – ім. св. Анни (тепер – це Львівська правнича гімназія), на її спорудження з міської казни було витрачено 114 000 золотих ринських (ринський – це поширена в Галичині назва австрійської валюти гульдена. У 1892 р. внаслідок проведення грошової реформи гульдени (ринські) було вилучено з обігу і замінено на нову грошову одиницю – крону у співвідношенні один гульден на дві крони [84, с. 162–164].

Шкільний клас, як правило, не відзначався особливим матеріальним забезпеченням. У кімнаті були ряди парт і лавок, вчительський стіл та стілець, дошка для письма та шафа, у якій зберігали різноманітний інвентар. У краще забезпечених школах, здебільшого міських, була ще кафедра та різноманітні карти, глобуси, портрети відомих діячів тощо.

У 1893 р. початкові школи було поділено на два типи – нижчі, які діяли у селах та невеликих містечках, та вищі – у великих містах. Нижчі школи у селі були здебільшого були трикласовими і після їх закінчення учні не могли вступати у середні навчальні заклади. Таке право надавалося після випуску тільки чотирикласної початкової школи. Відповідна реформа, по суті, обмежила дітям із сіл право в майбутньому ставати державними службовцями найнижчих рангів, листоношами чи працівниками на залізницях, а, як наслідок, – покращити своє фінансове становище [57, с. 10].

Актуальною проблемою в початковому шкільництві Галичини в другій половині XIX – на початку XX століття була нестача вчительських кадрів. У середньому, в 1900 р. на одного вчителя припадало 190 учнів, у 1905 р. – 208, а в 1910 р. – аж 213 [46, с. 183]. Майбутніх педагогів готували у стінах дяковчительського інституті в Перемишлі, на спеціальних курсах по п'ять годин на тиждень. У 1871 р. почали діяти вчительські семінарії у Львові, Перемишлі та Тернополі, термін навчання тут становив три, а згодом чотири роки. Однак, їх кількість збільшувалася дуже повільно, що не відповідало потребам у вчительських кадрах: за 11 років (з 1875 р. по 1886 р.) з 13-ти число зросло до 18-ти. У стінах вчительських семінарій викладали переважно польською мовою, що було ще одним засобом дискримінації галицьких українців [42, с. 42].

Чимало вчителів, особливо жінок, не мали належної кваліфікації. Крайова шкільна рада вважала за доцільніше, з огляду на погане матеріальне становище Галичини і постійний дефіцит бюджету, призначати в початкові школи вчителів без кваліфікації і з набагато меншою заробітньою платою. Станом на 1895 р. налічувалося 914 некваліфікованих педагогів. За кількістю

некваліфікованих кадрів Галичина посідала перше місце з-поміж усіх земель Австро-Угорщини. Навіть на Буковині та у Далмації кількість таких освітян коливалася в межах 4–8 % від усього вчительського загалу, в той час як у Галичині перевищувала 16 %. Переважна більшість некваліфікованих педагогів працювали у східній частині краю, де домінувало українське населення: у 1900–1901 рр. з усіх 1113 таких вчителів лише 293 працювали у західних шкільних округах і аж 820 – у східних [26, с. 101, 102].

Австрійська влада гарантувала вчителям народних шкіл житло, земельну ділянку та певну оплату праці. Зазвичай помешкання розміщувалося при школі і було вкрай маленьким – невелика кімната, що служила як спальнею, так і кухнею. Обов'язок забезпечення вчителів платнею держава здебільшого перекладала на місцеві громади. У 1873 р. австрійська влада видала розпорядження, за яким педагоги не могли займатися іншими видами діяльності для заробітку, окрім навчання дітей у школі. Як наслідок, вчителі опинилися в дуже скрутному матеріальному становищі. Вчительська зарплата залежала від належності до відповідного посадового класу. Найбільше отримували вчителі у великих містах, наприклад, у Кракові чи Львові – 700 зол. ринських. Вони відповідно належали до першого, найвищого класу. На 100 зол. менше платили педагогам другого класу в містах, де було понад 10 тис. жителів. Третій клас – у громадах, де мешкало від 6 до 10 тис. осіб, педагог отримував 450 зол. ринських. Найменшу зарплату мали вчителі п'ятого класу в сільських громадах, де проживало від 2 до 6 тис. – 400 зол [18, с. 50].

Така ситуація з оплатою праці вчителя склалася на 1870-ті рр. На зламі століть ситуація дещо покращилася, було проведено грошову реформу, а п'ятий клас був скасований – усіх вчителів зараховано до четвертого класу. Половина з усієї кількості педагогів четвертого класу отримали 800 крон (400 злр.), четверта частина – 900 крон, інші 25 % – 1000 крон. Випускники вчительських семінарій, які тільки-но розпочали свою кар'єру вчителя, отримували 700 крон а якщо вчитель тільки на деякий період призначався на посаду, то він заробляв не більше 500 крон. До початку Першої світової зарплата вчителя в селі зросла

до 1500 крон, але це за умови тривалого перебування на посаді, та й за цей час відбулася інфляція [18, с. 51].

Однак незважаючи на значне покращення фінансового забезпечення педагогів, вони в порівнянні з іншими фахівцями залишалися чи не найменш оплачуваними. Якщо й порівнювати зарплату вчителя початкової школи в Галичині й, наприклад, у столичному Відні, то вона була на 40 % меншою [36, с. 175].

Мізерна оплата праці вчителя початкових шкіл характерна для всього коронного краю Галіції та Володимирії. Доходило навіть до того, що вчитель ледве зводив кінці з кінцями на свою мізерну зарплатню. Наприклад, П. Яценюк із Коломиї отримував 44 крони щомісячно і за ці гроші повинні були прожити шість осіб його сім'ї. А як він раптово помер, то не було його, за словами сучасника, «ні чим прикрити, ані на що покласти ...» [56, с. 116].

Матеріальне становище вчителів періоду кінця XIX – початку XX ст. сучасники називали «галицьким голодомором», а самого вчителя – європейським «білим мурином». Такі трактування не були безпідставними, зокрема, в 1902 р. через бідність покінчив життя самогубством вчитель І. Забавка, а дружина сільського вчителя І. Петришина, який працював у школах Галичини, щоб купити ліки для хворої дитини, змушена була продати свою косу [26, с. 156].

Через низький рівень матеріального забезпечення педагогів чимало з них розглядали роботу в школі лише як тимчасовий заробіток перед переходом на працю поштового чи податкового службовця. Значна ж частина дівчат дивилися на учителювання як на крайній засіб забезпечення свого існування, якщо їм не вдасться успішно вийти заміж [26, с. 73].

Щодо зовнішнього вигляду вчителя початкової школи, то тут все залежало від людини та її вподобань. Міські педагоги мали змогу одягатися краще, бо отримували більшу зарплату, тоді як у селах вчителі були бідними і часто ходили босі, маючи тільки одну пару взуття [33, с. 9].

Щоб покращити своє матеріальне становище, вчителі об'єднувалися в товариства, адже спільно домагатися бажаного набагато легше. Провідна роль серед таких об'єднань належала товариству «Взаємна поміч українських учителів», заснованому в 1905 р. у Львові та «Руському товариству педагогічному», що діяло у Львові з 1881 р. (додток В, Г). Щоб привернути увагу суспільства та провідних політичних і культурних діячів, освітяни організовували віча, демонстрації, зустрічі з політиками, надсилали петиції до уряду, зокрема 18 грудня 1907 р. відбулася зустріч крайового маршалка Галичини С. Бадені з педагогами, на якій обговорювалося питання оплати праці вчителів [52, с. 17].

Така активна і спільна діяльність українських педагогів принесла певні результати: уряд ухвалив закони, що дещо покращили матеріальне забезпечення вчительства, одним із найважливіших був указ від 30 травня 1912 р., що зрівняв оплату праці вчителя із державними службовцями чотирьох найнижчих категорій. Незважаючи на те, що на практиці це було здійснено лише частково, такі поступки влади свідчили, що спільними зусиллями та чітко продуманими кроками можна досягти бажаного результату, а українські вчителі є активними учасниками національного відродження в Галичині [52].

Незважаючи на складне матеріальне становище, вчителі дбали про свій культурний розвиток – відвідували місцеві театральні вистави, концерти, відвідували знайомих чи родичів, де обговорювали суспільно-політичні проблеми, новини музики і літератури. Вчителі, яким дозволяло фінансове становище, брали участь у мандрівках чи виїжджали у спеціальні оселі в горах. Наприклад, учителька О. Дучимінська літню відпустку провела в одному з галицьких сіл у товаристві колег по роботі. Там вони організовували вистави, відвідували дівич-вечори на весіллях, проводили дискусії тощо [26, с. 229, 230].

Отже, початкове шкільництво в Галичині у 1848–1914 рр. було репрезентовано різними типами шкіл, в яких здобували освіту діти різних верств населення. Політика Крайової шкільної ради, на яку покладалися обов'язки опікування шкільними справами, що перебувала під домінуючим

польським впливом, була спрямована на зменшення кількості україномовних шкіл та обмеження доступу українських дітей до середньої ланки освіти. Тому в селах діяли переважно дво- або трикласові школи, які не давали права вступу у гімназію. Як правило, школи були переповненими, в одному класі навчалося в середньому 80 дітей та бувало і більше.

Вчителів не вистачало, особливо у віддаленій сільській місцевості, що було пов'язано насамперед із низькою оплатою праці. Цю професію обирали у випадках, коли вихідцям із бідних селянських родин реальною можливістю здобути вищу професійну освіту була тільки вчительська семінарія, або це були жінки, для яких вчителювання було практично єдиною доступною формою професійної діяльності. Матеріальне забезпечення вчителів було вкрай незадовільним, будинки, в яких розміщувалися школи, не відповідали елементарним затвердженим нормам, часом не було навіть крейди. Навчальний процес відбувався за затвердженими планами, які видавали в міністерстві освіти Австрії. Загалом українське початкове шкільництво в Галичині до початку Першої світової війни залишалося досить слаборозвинутим, потребувало значного реформування. Водночас у Габсбурзькій монархії були реальні можливості для здобуття початкової освіти рідною, українською мовою, що вигідно дисонувало до становища наддніпрянських українців, де діяли жорсткі урядові обмеження україномовної освіти за Валуєвським циркуляром 1863 р. та Емським указом 1876 р.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНОМОВНІ ГІМНАЗІЇ ТА ПАРАЛЕЛЬНІ УКРАЇНСЬКІ КЛАСИ В ПОЛЬСЬКИХ ГІМНАЗІЯХ ГАЛИЧИНИ

Європейські та місцеві освітні традиції пройшли довгий шлях розвитку, в результаті якого сформувалися різні типи навчальних закладів. Найкраще вікові надбання та інноваційні ідеї втілювалися в гімназіях, тому й не дивно, що такі заклади середньої освіти не втрачають своєї актуальності і в наші дні. Для покращення та вдосконалення навчального процесу в гімназіях необхідно добре знати історію їх створення, особливості діяльності та методичні надбання педагогів минулих поколінь. Перші гімназії виникли ще в далекій античності, їх фундаментальні засади збереглися на протязі багатьох віків: духовний розвиток людини і суспільства, формування критичного мислення та підготовка до здобуття вищої освіти.

У Галичині до європейської «весни народів» 1848–1849 рр. гімназійну освіту, здобували в єзуїтських колегіях. Навчання в них тривало шість років. Тільки з 1849 р. починається реформування системи гімназійної освіти Галичини [20, с. 157]. Щодо чисельності середніх навчальних закладів в Галичині, то в 1900–1901 навчальному році одна гімназія була розрахована на 228 623 чоловік, а реальна – на 1 045 134. В інших краях імперії ця ситуація була значно краща [47, с. 33].

У 1849 р. австрійська адміністрація видала «Організаційний нарис гімназій та реальних шкіл Австрії», що фактично поклав початок поділу гімназій в Галичині на – класичні й реальні. У класичних гімназіях вивчали латину та грецьку і навчання тривало вісім років. Натомість у реальних – замість класичних мов опановували французьку і ходили до школи сім років [31, с. 16].

Реальні гімназії не були надто популярними серед українського юнацтва. Для прикладу, в 1905–1906 навчальному році чисельність учнів у реальних школах Снятина, Тернополя та Станіславова становила 2254 учні, серед них 201 українець, тобто лише 8,9 % від загальної кількості. З чим була пов'язана

така невелика частка українських школярів у реальних школах? Насамперед, це було зумовлено тим, що серед галицької інтелігенції вважалося, що якість освіти в звичайній, навіть не престижній класичній гімназії є набагато вищою, ніж у реальній. Тому, що ще здавна в європейському суспільстві освіченою називали ту людину, яка знала грецьку та латину. Навіть, львівська професура при вступі у вищі навчальні заклади надавала першість абітурієнтам, що закінчили класичні гімназії, аргументуючи це тим, що в таких дітей набагато вищий і глибший рівень знань. Про не популярність реальних гімназій свідчить і той факт, що після закінчення Першої світової війни їх реорганізували в середні школи із поглибленим студіюванням математики [39, с. 169].

Традиційно мало не кожна галицька середньостатистична сім'я в досліджуваний період ставила собі за ціль відправити дітей учитися в гімназії, щоб потім вони стали державними чиновниками або священиками.

Щоб вступити до середнього навчального закладу, діти здавали іспити, що склалися з декількох дисциплін:

- релігійні знання;
- мову, якою проводився процес здобування знань (усно і письмово);
- німецьку;
- математику.

Щодо навчальних предметів, то в класичних гімназіях вони ділилися на обов'язкові, відносно обов'язкові та довільні. Обов'язковими були релігія, латинь та старогрецька, географія, мова якою велося навчання, історія, арифметика, фізика, природознавство та філософія. Відносно обов'язкові дисципліни залежали від вибору батьків школярів. Переважно це була місцева мова, якою говорила більшість населення. Серед вільних предметів часто надавали перевагу каліграфії, співам чи спорту [39, с. 181, 182].

Навчання в класичних гімназіях було націлене на здобуття гуманітарної освіти. Якщо дослідити навчальні плани того періоду, то можна побачити, що на вивчення різноманітних мов було виділено 65 % тижневого навчального часу, тоді як на предмети математично-природничого спрямування – тільки 20

%. Як наслідок, деякі дослідники часто характеризують тогочасну класичну гімназію як своєрідну «філологічну школу» [47, с. 94].

Посібники, за якими навчалися діти до 1864 р., видавала Дирекція видавництва підручників, пізніше це право було передано москвофільському Ставропігійському інституту у Львові. Значною перешкодою для організації українських шкіл була, передусім, відсутність підручників рідною мовою. Для вирішення цієї проблеми в кінці 1860-х рр. було утворено три комісії. Першу очолила москвофільська організація Руська (Русская) рада, започаткована у Львові в 1870 р. під керівництвом В. Ковалівського, другу – Крайова рада, в якій головував В. Ільницький, третя – діяла при «Просвіті», її очолив професор гімназії О. Партицький. Реальну діяльність у друкуванні шкільних підручників зосередили у своїх руках дві останні комісії. З часом, після реорганізації Літературного товариства ім. Т.Шевченка в наукове (НТШ) у Львові в 1892 р., воно перебрало на себе цей обов'язок. Зважаючи на те, що на той час діяла тільки одна україномовна гімназія у Львові (з 1874 р.), великого попиту на посібники рідною мовою на перших порах не було. Зазвичай перекладали на українську мову вже існуючі підручники, написані польською або німецькою, формуючи тільки власну термінологію. Авторство перших оригінальних українських підручників належить І. Верхратському та М. Мельнику [39, с. 183–186].

Учителі гімназій у Галичині, як правило, мали свою кваліфікацію. Зокрема, були замісник вчителя і допоміжні вчителі, які викладали окремі предмети. Зазвичай у 8-річній місцевій гімназії трудилося приблизно 12–15 вчителів, які змушені були проходити досить серйозний конкурсний відбір [20, с. 161].

Найчастіше посади гімназійних вчителів у Галичині обіймали поляки – 76 %, тоді як українці – тільки 17 %. Педагоги в гімназіях повинні були реалізувати три головні завдання: передати уміння і досвід школярам, сформувати самостійне та критичне мислення і закріпити релігійно-моральні принципи. Від тогочасного вчителя вимагали не стільки глибокого і всебічного

навчання дітей одного предмету, скільки цілісного вивчення та встановлення взаємозв'язків між всіма навчальними дисциплінами. Робота на посаді гімназійного вчителя в Галичині вважалася більш престижною, ніж, наприклад, вчителя початкових народних шкіл, це було, так би мовити, певним статусом у суспільстві [39, с. 171, 172].

Щодо соціального походження школярів, то здебільшого вони були вихідцями із родин селян та інтелігенції. Значну частину молоді, що здобувала знання в гімназіях, становили діти з передмість. Не місцеві учні мешкали переважно в кімнатах, які винаймали, або в бурсах. Контроль за дисципліною, відвідуванням шкіл та поведінкою учнів покладался на школу. Дирекція на власний розсуд могла обрати міру покарання для учнів, аргументуючи це тим, що все залежить від умов, в яких знаходиться школа, наприклад, розмір міста, склад та кількість учнів, зв'язок з батьками та ін. Виключити зі школи могли з різних причин: релігійна зневага, образа монаршої родини, крадіжка, розпуста, підробка свідоцтва, навіть за спробу самогубства [39, с.188, 189].

Усі учні середніх шкіл зобов'язувалися носити уніформу. Шкільне управління вважало це традиційно гігієнічною та естетично-зрівняльною функцією. На формі була нашивка з позначенням класу, що вважалося додатковим стимулом для пересічного учня, бо коли школяр залишався декілька років в одному і тому ж класі (таке часом траплялося), це було помітно всім і викликало сором. Найкращим пошиттям шкільних уніформ славилися ательє у Львові, зокрема Ергард на площі Бенедиктинок (нині – площа Вічева), а також ательє Мозеса Катца і Моріц Мауса, на вул. Краківській (зберігає свою назву донині) [39, с.188].

У Коломийській українській гімназії (заснована в 1892 р.), шкільна форма учнів молодших класів була темно-попеляста, а у старших – чорна. «Мундури» для коломийських гімназистів шили в майстерні Фішель Тіра на вулиці Словацького, 1 (тепер – вул. Гетьманська), вони були доволі дорогими –60–80 крон. Тому діти намагалися традиційно дотримуватися дисципліни і не влаштовувати бійки, щоб ненароком не порвати шкільну форму [30, с. 40, 41].

У музеї «Високої освіти міста» гімназії ім. Миколи Сабата в Івано-Франківську, зберігаються унікальні зразки учнівської форми початку ХХ ст., її можуть побачити всі бажаючі (дод. Л).

Проблема полонізації, що в досліджуваний період найбільш гостро стояла на порядку денному суспільного життя в Галичині, найбільше проявилася у сфері шкільництва. Вагомої шкоди українській мові завдав Крайовий закон від 22 червня 1867 р. «Про мови викладання в школах Галичини». Так, відповідно до п'ятого артикулу цього закону було затверджено викладання польською мовою в усіх державних середніх школах. Винятки могли бути хіба тоді, коли батьки не менше, ніж 25 учнів бажали, щоб окремі предмети вивчалися рідною, а не польською мовою. Однак навіть за цих умов польська мова була обов'язковою для вивчення всіма учнями в школі. Найбільше польськомовних гімназій було у Львові та Золочеві. Були також гімназії з німецькою мовою викладання, зокрема, у Львові та Бродах [50, с. 4].

Перша гімназія з українською мовою викладання виникла у Львові аж у 1874 р. Гімназія стала, по суті, своєрідною лабораторією, в якій сформувалася модель української середньої школи. Подоланням різних освітніх перешкод займалися директори цієї гімназії: Василь Ільницький (1867–1892 рр.), Едвард Харкевич (1892–1911 рр.) та Ілля Кокорудз (1911–1927 рр.). Зокрема, перший директор Львівської академічної гімназії В. Ільницький був людиною шанованою в широких колах галицько-української інтелігенції. У стінах гімназії він втілював ідею соборності, національної єдності Галичини з підросійською Україною. Наприклад, кожного року він ініціював проведення Шевченківських днів, що стали традиційними для галицьких українців.

Наступник В. Ільницького Е. Харкевич був головою Руського педагогічного товариства в 1896–1902 рр., домігся заснування першої приватної української виділової школи для дівчат ім. Т.Шевченка у Львові (1896 р.). Щоправда, молоде прогресивне покоління вчителів гімназії народовського спрямування, зокрема Ю. Романчук і В. Білецький, залишалися в опозиції до кінця його директорування. Е. Харкевич, передусім, дбав про соціальне

становище дітей. Так, за його сприяння було побудовано цілу систему з шести гуртожитків, де проживали учні львівської Академічної гімназії. Директор посприяв будівництву нового приміщення спеціально для гімназії на вулиці Л. Сапєги (нині – вул. С. Бандери). Однак будівництво тривало практично 34 роки і завершилося аж у 1907 р. Е. Харкевич намагався забезпечити навчання для якнайбільшої кількості молодих учнів-українців. Так, за 18 років його директорства вона зросла втричі – з 417 осіб у 1892–1893 рр. до 1244 у 1911–1912 рр. [8, с. 45].

Наступник Е. Харкевича І. Кукурудз був філантропом, тобто благодійником, доброчинцем. Жив дуже скромно, а всі накопичені кошти віддавав потребуючим. Навіть своє житло віддав на потреби Руського (Українського) педагогічного товариства. Власним коштом збудував приміщення для дівочої гімназії [8, с. 49]. Академічна гімназія вважалася елітарною в Галичині, але швидше не через соціальний склад учнів, а через досить високі вимоги, які ставилися перед дітьми.

Услід за львівською Академічною гімназією україномовна середня освіта поступово поширювалася в інших містах Східної, історичної Галичини. Зусиллями відомих громадських діячів народовців Юліана Романчука та Олександра Огоновського після багаторічних наполягань, усупереч протидії місцевих поляків, з 1888–1889 навчального року в польськомовній гімназії в Перемишлі кожного навчального року проводився набір учнів у паралельний україномовний клас. Так тривало аж до 1895 р. На той час класів з українською мовою вкладання було вже вісім та їх відділили в окрему українську гімназію під керівництвом Григорія Цеглинського [39, с. 232].

Дуже багато старань було докладено для відкриття української гімназії в Коломиї, що стала практично другою українською після львівської. Це питання порушувалося майже на кожному засіданні Галицького крайового сейму в умовах польсько-української угодовської політики « нової ери », проголошеної в 1890 р. Віденське міністерство дещо зволікало з відкриттям, проте було змушено дати дозвіл на відкриття гімназії в Коломиї у вересні 1892 р. Того ж

року було створено паралельні до польських українські класи, а у 1900–1901 навчальному році вона стала повністю самостійною. Новостворена гімназія отримала статус чоловічої, однак у самій назві це не зазначалося. У перші роки існування навчального закладу керівництво здійснював Софрон Недільський. При школі діяв підготовчий клас і різноманітні гуртки: т. зв. «Тайний кружок для самообразования», літературний, історичний, природничий, музичний, спортивний та ін. [30, с. 8] (додаток Б, К).

У свою чергу, тернопільська гімназія пройшла такі ж етапи свого становлення. Паралельні класи в цьому навчальному закладі було створено ще у 1898 р., а наступного, 1899-го року, за рішенням профільного міністерства було перекваліфіковано на українську [39, с. 235]. З вимогою відкриття української гімназії у Станіславові до уряду зверталися як звичайні мешканці Галичини, міщани, так і відомі громадські й політичні діячі. Під тиском передової української громадськості польська сторона нарешті дозволила відкрити українську гімназію 21 лютого 1905 р. Після відкриття нової української гімназії у Станіславові на порядку денному постало питання обрання директора. Власті добре розуміли, що це має бути людина авторитетна і водночас прихильна до австрійської влади, на цю посаду було обрано відомого українського педагога і науковця Миколу Сабата (додаток А).

М. Сабат був різносторонньою людиною: добрий знавець археології, яку вивчав у Греції та Римі, філолог за освітою. Як свідчать джерела, М. Сабату була притаманна часом надмірна вимогливість, коли його призначали в екзаменаційну комісію, причому не тільки у Станіславові, багато учнів не могли здати успішно випускні іспити [4, с. 261, 267].

Враховуючи, що достатнього фінансування з крайового бюджету для функціонування нової української гімназії у Станіславові виділено не було, то спершу вона розміщувалася частково в будинку польської гімназії, а також у найманих будинках на вулиці Собеського (теперішня вулиця Січових стрільців в обласному центрі). У 1907–1908 навчальному році для школи було взято в оренду нове приміщення на вулиці Липовій, 44 (нині – вул. Шевченка).

Модерний двоповерховий будинок був збудований багатим євреєм торговцем мукою Айзінгом Розенштрайхом. Тодішній директор гімназії М. Сабат постарався, щоб шкільне приміщення було облаштовано якнайкраще. Наступного року позаду головного будинку купець вибудував ще одне приміщення для гімназії [4, с. 262] (дод. 3).

Директор доклав чимало зусиль для комплектування викладацького складу гімназії, тому протягом декількох років він постійно змінювався доки педагогічний колектив більш-менш залишався стабільним. М. Сабат спонукав вчителів до активної методичної та наукової діяльності, вони обмінювалися між собою практичними напрацюваннями, проводили дискусії на різноманітні теми [25, с. 101]. М. Сабат щороку, зазвичай ранньою весною, організовував наукові поїздки до Італії. Учасники подорожі відвідували міста Італії – Венецію, Неаполь, Рим та ін., оглядали величні храми та скульптури, брали участь в аудієнції папи Пія Х. Такі закордонні поїздки залишалися в пам'яті учасників на все життя, вони мали змогу побачити на власні очі те, про що раніше тільки читали в підручниках .

Цікаві факти про свій розпорядок дня залишив колишній учень пластун М. Дем'янчук. Під час навчання у Станіславівській гімназії він прокидався біля шостої години ранку, вмивався, впорядковував свій одяг та взуття, о сьомій був сніданок, що складався з куска хліба та кави з молоком. Після сніданку всі учні збиралися в катедрі на ранішню молитву. Навчання в школі тривало до першої години, а в молодших класах – до 12 год. О першій годині всі йшли на обід у їдальню. На обід пропонували зупу чи розсіл, гуляш із картоплею, або рис з цукром та цинамоном. По обіді був час для розваг. Зазвичай, після третьої год. учні виконували домашні завдання. Біля шостої години вечора інструктори, що були в бурсі, де мешкали учні, проводили лекцію на наступний день. О сьомій подавали вечерю, що складалася з однієї страви: гречана каша, кулеша або макарони. О дев'ятій вечора лягали спати [2, с. 84 – 86].

У 1911–1912 навчальному році в гімназії були створені перші гуртки новоствореної національної скаутської організації «Пласт» під керівництвом

Григорія Кичуна. До початку Першої світової війни в навчальному закладі було 89 пластунів, які згодом стали воїнами УСС, УГА та інших військово-патріотичних формацій, борцями за незалежність України. Серед перших випускників гімназії у Станіславові були такі відомі в майбутньому люди, як Д. Козій – літературознавець, україніст, пізніше – мігрант до Канади, І. Рибчин – педагог та соціолог, Л. Максимонько – лікар-окуліст та ін. Як правило, відразу після випуску з гімназії національно свідомо молодь активно включилася в громадське життя краю. Вона брала участь у сходинах патріотичного спрямування, проводила дискусії, відвідувала села з національно-просвітницькою місією [1].

Поряд з державними гімназіями в австрійській Галичині на кошти Руського (Українського) педагогічного товариства напередодні Першої світової війни було засновано десять приватних українських гімназій – в Копичинцях і Яворові у 1908 р., у 1909 р. в Рогатині, Перемишлі, Городенці, Буську, Збаражі, а у 1910 в Долині, Чорткові та Городку.

Таким чином, у 1848–1914 рр. на території Галичини діти здобували середню освіту в державних і приватних класичних та реальних гімназіях, які давали право вступу у вищі навчальні заклади. Різниця між двома типами гімназій полягала в термінах навчання та предметах, які викладали учням. Доступ до середньої освіти був досить обмежений, адже навчання було дорогим, дитині потрібно було закінчити спочатку чотири класи початкової школи, а в селах вони переважно були трикласовими.

Національно-культурне відродження, що охопило українське суспільство Галичини в досліджуваний період, продемонструвало дискримінацію місцевих русинів-українців в освітній сфері. На території, яку з давніх часів населяли русини-українці та становили абсолютну більшість населення в етнічному складі, на середину XIX ст. не було жодної україномовної гімназії. Тому питання освіти українською мовою було на порядку денному майже на кожному засіданні Галицького крайового сейму. З освітніми вимогами, навчання рідною мовою у своїх промовах зверталися народовські діячі Ю.

Романчук, О. Барвінський та інші представники передової української інтелігенції. Однак усі домагання постійно розбивалися об супротив поляків, які чинили все можливе, щоб не допустити відкриття середніх навчальних закладів з українською мовою викладання. Вони були переконані, що освіта української дитини повинна закінчуватися в початковій школі, адже навчання в польськомовній гімназії, а згодом – у вищих навчальних закладах польською мовою, відкривало перед нею більш широкі можливості в подальшій кар'єрі.

Проте незважаючи на сильний опір польської адміністрації і суспільства, українцям вдалося домогтися відкриття п'яти державних гімназій з рідною мовою викладання у Львові (1874 р.), Коломиї (1892 р.), Перемишлі (1895 р.) Тернополі (1899 р.) та Станіславові (1905 р.). Зусиллями РПТ на кошти громадськості в передвоєнні роки було засновано десять приватних українських гімназій. Усе це відбувалося поступово: як правило, спочатку поряд з польськомовними класами відкривалися україномовні, й коли необхідна кількість класів була сформована, гімназію відокремлювали у самостійну. На перших етапах існування українські навчальні заклади гімназійного типу переживали ряд проблем: відсутність підручників рідною мовою, обмеженість вчительського складу, брак приміщень тощо. Активну роботу щодо усунення цих проблем проводили директори гімназій. Зокрема, у Станіславській гімназії це був М. Сабат – освічена і мудра людина, що за короткий час змогла зробити місцеву школу однією з найкращих у краї. У львівській Академічній гімназії, що стала першою україномовною в Галичині, активну роботу в різний час здійснювали директори В. Ільницький, Е. Харкевич та І. Кокорудз.

Загалом історія створення та діяльності перших українських гімназій у Східній, історичній Галичині в останній третині XIX – на початку XX ст. є яскравим прикладом, як в полікультурному краї з домінуючим за кількістю українським населенням, але дискримінованим у національно-культурних правах, незважаючи на сильний тиск з боку інших етнічних груп, можна досить успішно домагатися своїх вимог і не втратити національну самобутність.

РОЗДІЛ 4. СТУДЕНТИ-УКРАЇНЦІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ. БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ГАЛИЧИНІ

У період сьогодення, що відзначається бурхливим розвитком та реформуванням усіх напрямків освіти в Україні, вагому роль відіграє вивчення історії виникнення та діяльності різних типів шкіл, роль українського учнівства та студентства в освітньому процесі краю. У цьому контексті доцільно буде розглянути ситуацію в Галичині кінця XIX – початку XX ст., коли Львівський університет перетворився на арену боротьби українців за національно-культурні права.

Зміни, що настали після революційної «весни народів» 1848–1849 рр., вплинули на соціальну модель українського суспільства в Галичині. З того часу становище та роль людини в соціумі, її кар'єра визначалися не тільки матеріальним забезпеченням родини чи походженням, а й рівнем освіти, особливо вищої. Вищу освіту в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. випускники гімназій могли здобути в академіях – рільничій у Дублянах біля Львова, Кракові, ветеринарній у Львові, торговельній у Львові чи у Кракові, університетах Львова та Кракова, музичному інституті ім. Лисенка та вищих політехнічній та лісничій школах у столиці Галичини [47, с. 130]. У цих навчальних закладах готували фахівців з багатьох напрямів – чиновників, знавців банківської справи, економістів, лікарів-ветеринарів, інженерів, будівельників, юристів, священників тощо. Лідерами у виборі галицько-української молоді, що мала намір здобувати вищу освіту, були право, теологія і філософія.

Постановою від 1896 р. Львівській ветеринарній школі з 1 жовтня 1887 р. було надано статус академії. Першим ректором Львівської ветеринарної академії став професор Й. Шпільман. В академії працювали такі відомі професори, як С. Круліковський, В. Кульчицький, З. Марковський та ін. Для початку навчання в академії випускники середніх шкіл повинні були засвідчити атестат зрілості. Навчання тривало чотири роки. Напередодні Першої світової

війни випускниками Львівської ветеринарної академії були 511 ветеринарних лікарів. Як наслідок їх праці, в Галичині змінилися ветеринарно-санітарні умови, зменшилися втрати худоби від пошестей, зросло поголів'я худоби, збільшився вивіз її за кордон [35, с. 118].

Цісарсько-королівську реальну школу у Львові, що була заснована у 1816 р., реорганізували в Технічну академію у 1844 р. та перетворили на вищий навчальний заклад у 1877 р. під назвою «Політехнічна вища школа». Студенти, що навчалися в політехніці поділялися на звичайних та надзвичайних. У 1894 р. у навчальному закладі навчалось 250 студентів. Викладацький склад налічував 57 осіб, серед них – 15 звичайних професорів і 4 надзвичайних. На жаль, українців серед професорів Політехніки було надзвичайно мало, що, зрештою, характерно й для інших вишів Львова. Добру репутацію у торговельних колах мала Вища торговельна академія, що діяла у Львові, про що свідчила велика кількість охочих вступити до цього навчального закладу [35, с. 119–120].

Відносно інших передових країн того часу вищих шкіл в Австрії було досить мало. Один університет припадав на 3,5 млн. мешканців, тоді як, для прикладу, в Німеччині – один на 2 млн. Серед австрійських університетів у колах українського юнацтва популярними були насамперед столичний Віденський, а також Львівський та Чернівецький університети. Особлива роль належала також Краківському університету, що традиційно підтримував українське студентство у сецесіях. Водночас керівництво цього навчального закладу вбачало в українських студентах можливість для поширення національних прагнень поляків у Галичині [39, с. 757]

Однак більшість української молоді згуртувалася в стінах Львівського університету. Навчання тут було дешевшим у порівнянні з іншими вищими навчальними закладами імперії, проте найдорожчим у Галичині. Так, за семестр навчання на юридичному факультеті Львівського університету студент сплачував в середньому 40 крон. Чималі кошти були необхідні студентам на житло, одяг та харчування. У 1890-х рр. оренда помешкання в середньому обходилася в 60 крон на місяць. В одній кімнаті часто проживало декілька

студентів. Харчування було одноманітним, споживали суп, хліб та картоплю, часто недоїдали. З цього приводу М.Грушевський писав, що студенти «обідають, що другий або що третій день, а вечеряють ще рідше» [21, с. 235].

Заохоченням до навчання та сумлінної праці студентів служили грошові стипендії, які надавали держава або приватні особи. Особливою щедрістю щодо українських студентів відзначалися меценати з Наддніпрянщини М. Грушевський, Є. Чикаленко, О. Кониський, митрополит ГКЦ А. Шептицький. Для малозабезпечених, але старанних у навчанні студентів австрійська влада надавала привілей – звільняла їх повністю або частково від оплати за навчання [29, с. 262].

Українська молодь Галичини часто об'єднувалася в товариства. Одними з найбільших були «Товариство братньої допомоги студентів Львівського університету», «Український студентський союз» і «Січ». Жінки до 1897 р. взагалі не мали права навчатися в університетах Австро-Угорщини. Проте, навіть після оприлюднення дозволу на навчання у вишах кількість дівчат була дуже мізерною. Чим була зумовлена така ситуація з навчанням жіноцтва? По-перше, велику роль відігравали застарілі погляди суспільства на роль жінки. Загальноприйнятим було те, що дівчина, передусім, – це матір та берегиня домашнього вогнища, тому вища освіта для неї не потрібна. По-друге, в сім'ях зазвичай було по декілька дітей, тому батьки дбали, щоб син здобув хорошу освіту, а дочка – вдало вийшла заміж. По-третє, це нерівноправність, дискримінація українських дітей за гендерною ознакою у здобутті середньої освіти в гімназіях, які були необхідною сходинкою до навчання у виші.

Щодо викладацького складу у вищих навчальних закладах, то варто зауважити, що українських професорів у Львівському університеті було вкрай мало: у 1900 р. – шість професорських кафедр та одна доцентура, у 1914 р. – вісім кафедр і чотири доцентури. Щоб отримати право викладати в університеті, кандидат мав здобути доцентуру, стати доктором у галузі конкретної науки, а потім успішно пройти габілітацію (написати наукову роботу, скласти колоквіум та прочитати лекцію перед комісією) [49, с. 54].

Друга половина XIX – початок XX століття для українського суспільства була періодом активізації національно-культурного відродження. Тому в цей час на ґрунті зростаючого протистояння між українцями і поляками в австрійській державі загострилося освітнє питання. Вже в кінці 90-х років XIX ст. українська молодь Галичини усвідомила важливість боротьби за власний університет. Чому ж це відбулося в цей час, а не раніше? На це було декілька вагомих причин. По-перше, український народ на зламі століть досягнув високого рівня національного розвитку, через що подальший культурно-політичний прогрес вимагав створення власного вищого навчального закладу. Український історик та громадський діяч М. Грушевський детально обґрунтував цю точку зору. Головну свою увагу він звертав на те, що найважливішою рисою цілісності та повноти національного життя є наука власною мовою [22, с. 20]. Усі передові тогочасні діячі покладали великі надії на український університет у Львові. Вони вважали, що в стінах вишу буде виховуватися нове свідоме покоління молоді, що стане носієм ідей відродження нації, а також це досягнення в освітній сфері пришвидшить вирішення й інших важливих політичних, економічних та соціальних проблем краю.

По-друге, стаття 19 основного закону Австро-Угорської імперії від 1867 р. передбачала рівні права щодо вживання рідної мови кожного народу в сфері освіти. Однак незважаючи на декларовану рівноправність, поляки всіма можливими способами намагалися перешкоджати цьому. Всі згадані вище передумови призвели до того, що одне з найважливіших місць серед напрямів діяльності галицького студентства зайняла боротьба за відкриття у Львові українського університету. На початку XX ст. ця ланка освіти була найбільш проблематичною. Чому ставилося питання про відкриття українського університету саме у Львові? М. Грушевський аргументовано вважав, що перший український університет можливий тільки в центрі українського культурного життя, а заснування його десь на провінції було б рівнозначне з тим, що в дійсності українська людність Галичини позбавлена була б усякого університету [22, с. 19].

Уперше університетську вимогу було виголошено на студентському вічі в 1899 р. у доповіді тоді ще студента, а згодом активного культурно-політичного діяча М.Галущинського. Надалі цю ідею підсилив авторитетний студентський орган «Молода Україна» у Львові. Визначний політичний діяч того часу К. Левицький влучно зауважував, що боротьба за власний університет стала «альфою і омегою наших національних змагань» [7, с. 366].

Такі вимоги української молоді були пов'язані з тим, що існуючий університет у Львові мав в останній третині ХІХ – на початку ХХ ст. виразно польський характер як наслідок політичної переваги поляків у провінції. Згідно з імператорським розпорядженням від 7 липня 1871 р., у Львівському університеті була відмінена як обов'язкова німецька мова навчання та зняті обмеження на використання польської та української мов. Отже, навчальний заклад формально став утраквістичним, тобто двомовним, з українською та польською мовами навчання. Однак на практиці поляки домоглися того, що в 1879 р. іншим розпорядженням мовою викладання в університеті була визнана польська [24, с.306].

Однак передова українська інтелігенція постійно ставила за мету поширення української мови і навчальних предметів з україністики в стінах Львівського університету. Тільки завдяки діям представників у парламенті та українського студентства в 1894 р. було відкрито так звану «другу кафедру світової історії з особливим прийняттям до уваги історії Східної Європи» [23, с. 217].

Завідувачем кафедри планувалося призначити В. Антоновича, однак серйозною перешкодою для цього була належність відомого історика до православної конфесії (в очах австрійських і польських політиків православ'я асоціювалося з російською імперською ідеєю, до того ж проти нього свідчила свідома зміна католицького віросповідання на православне). Однак В. Антонович після деяких вагань відмовився від посади. Серед причин відмови В. Антоновича були як похилий вік (у 1894 р. йому виповнювалося 60 років, з яких понад три десятки він віддав науковій ниві), так і небажання

безпосередньо розбиратися у складних обставинах внутрішньополітичного життя Галичини. За рекомендацією В. Антоновича, до Галичини восени 1894 р. прибув його “найкращий учень”, магістр історії, випускник Київського університету М. Грушевський [40, с. 657, 658].

З 90-х років XIX ст. розпочалася справжня боротьба українського студентства за власний університет у Львові. 13 липня 1899 р. було скликано перше академічне віче щодо освітнього питання. Відтоді «університетське питання» протягом багатьох наступних років стало головною справою, якою займалися галицько-українські студенти. На наступному Академічному вічі у Львові в 1901 р. лунали домагання студентства щодо запровадження друкування підручників українською мовою, заснування кафедр з українською мовою викладання на деяких факультетах [7, с. 353].

Керівництвом Львівського університету було заборонено провести студентське віче 19 листопада 1901 р. Проте українські студенти зібралися нелегально у Львові в кількості 600 осіб та вирішили всіма можливими способами домагатися заснування університету, а до його появи вести боротьбу за «реальну» утраквізацію, польсько-український університет як проміжний етап. Прибулі на віче керівники університету намагалися розігнати студентів, але під свист та крики змушені були залишити зібрання. Як відповідь на дії студентства сенат розпочав слідство і з університету було відраховано В. Темницького, Є. Косевича, Є. Бурачинського, М. Щуровського та В. Пачовського. Обурені студенти зібрали заяву із 420 підписами з вимогою і їх виключити разом з товаришами. Однак, не дочекавшись відповіді, вони вдалися до сецесії. Студенти університету прийняли рішення покинути Львівський університет та продовжити своє навчання в інших вищих навчальних закладах імперії. Такий вияв сецесії справив значне враження на культурні кола не тільки Галичини, а й у всій імперії. Було навіть створено фонд на їх підтримку, в який протягом кількох місяців надійшло 30 тис. крон [23, с. 219, 220].

Єдиною українською партією, яка не підтримала українське студентство в боротьбі за власний університет, були члени РНП, москвофіли, вважаючи, що відкриття такого навчального закладу нібито принесе «шкоду руській справі в Галичині» [38, с. 13]. Усі інші українські партії консолідовано виступили на підтримку українського студентства.

Проте офіційний Відень не йшов на діалог із студентством і попри значний розголос в імперії, більше нічого конкретно не вдалося досягти. Тому в 1902 р. було вирішено припинити сецесію і повернутися до стін університету. В наступні роки питання українського університету дещо змістилося на задній план у національно-визвольній боротьбі, на порядку денному чільними були проблеми аграрного страйку та боротьба за виборчу реформу до парламенту і Галицького сейму [23, с.221, 222].

На головний план університетське питання було знову поставлено в 1906 р. на Празькому з'їзді слов'янської молоді 25–30 червня 1908 р., на Другому всеукраїнському вічі у Львові в липні 1913 р. На обговорення цього питання було виділено аж цілий день, як результат ухвалено п'ять резолюцій, що стосувалися звернень прогресивного студентства до уряду [23, с. 219]. Усі ці віча та петиції до австрійського уряду супроводжувалися спротивом з боку польських політичних кіл та академічного сенату Львівського університету. Поляки вбачали у прагненні українських студентів наступ не тільки на «польський характер» Львівського університету, а й на всі польські володіння в Галичині. Тому це питання було далеко не суто культурним, а гостро політичним. Щоб захистити свою позицію, поляки намагалися об'єднатися, щоб спільно протистояти цьому. Діяльність польських молодіжних угруповань була спрямована проти вимог українського студентства щодо створення самостійного університету, а також ліквідації тих мізерних здобутків, яких вдалося досягти в боротьбі за україномовний університет [28, с. 49].

У польському суспільстві навіть пропагувалася думка про те, що за діями студентів-українців стоять інші ключові політичні фігури, які прагнуть порушити стабільність політичної ситуації в Галичині та поширити серед

населення антипольські настрої. Поляки аргументували свою позицію тим, що простий український народ ще не доріс у своїй свідомості до вищої освіти, та ще й власною мовою.

Активізація студентського руху в стінах університету підштовхнула українських представників у віденському парламенті до рішучих дій. Так, у 1907–1909 рр. парламентарі проводили перемовини з урядом щодо питання відкриття українського університету. У 1910 р. на підтримку студентства в Державній раді у Відні виступив митрополит Андрей Шептицький. Однак, усі дії виявилися не ефективними, наштовхувалися на серйозний опір з боку поляків. Така обстановка призвела до протистояння не тільки в парламенті, а й в самому університеті. Так, 1 липня 1910 р. вибухнув гострий конфлікт, коли на віче у Львові зібралися українські студенти (їх називали тоді «академіками»). Це завершилося збройною сутичкою з польським студентством, під час якої загинув студент факультету права, член УСДП Адам Коцко. Ця трагічна подія набула широкого резонансу в усій Європі. Підтримкою чи засудженням дій студентів рясніли шпальта європейських часописів. У Галичині 1 липня стало днем скорботи, щороку в цей час проводили демонстрації на вимогу створення університету [24, с. 308, 309].

У наступні роки активні дії українського студентства в боротьбі за власний виш не припинялися та набули ще більше масового характеру. Попередньо всі важливі події відбувалися у Львові, тоді як напередодні Першої світової війни багато акцій, демонстрацій, виступів проводилися по всій території Східної Галичини, у селах та повітах [23, с. 225]. У газеті «Діло» від 17 червня 1912 р. було опубліковано звернення, у якому наголошувалося на тому, що «справа українського університету у Львові – се не тільки справа австрійської України, се справа цілої України, ... цілий український народ чекає нетерпеливо цієї хвилини, коли український університет стане у Львові! Приходьте всі на демонстраційні маніфестації! На віча! На збори» [9, с. 4].

Після довгої боротьби австрійський цісар все-таки погодився у січні 1914 р. на те, щоб для українців було засновано власний навчальний заклад не

пізніше, як до 1916 р.. Таке рішення австрійської влади було зумовлено погіршенням міжнародного становища та прагненням заручитися підтримкою національних меншин, залагодити польсько-український конфлікт напередодні Першої світової війни. Однак це рішення так і не було втілено в життя через початок воєнних дій улітку 1914 р.

Таким чином, буржуазно-демократична «весна народів» 1848–1849 рр., що сколихнула все тогочасне європейське суспільство, принесла значні зміни і в Галичину. Насамперед, відбулася трансформація світогляду молоді, що підтримала ідеї національного самоствердження русинів-українців. З того часу поступово набирає популярності навчання у вищих навчальних закладах, що було пов'язано з потребою у грамотних фахівцях і змінами в структурі населення, виходом на суспільну арену світської інтелігенції (до середини ХІХ ст. єдиною освіченою верствою українського суспільства Галичини були греко-католицькі священники). Людина, що закінчила університет, набуває певного статусу в суспільстві. Студентами з часом стають вихідці не тільки із заможних родин, а й звичайні селяни. Незважаючи на те, що навчання у вищих школах було дорогим, батьки намагалися всіма можливими силами дати дітям змогу вчитися. Переважно освіту в Галичині здобували хлопці, тоді як дівчата займалися домашніми справами, бо не було прийнято тодішніми суспільними нормами, щоб жінки були високоосвіченими.

Найбільшим університетом в Галичині був Львівський університет, де і згуртувалася значна частина місцевої української молоді, яка була не просто слухачами лекцій переважно польською мовою, а й наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. вдавалася до рішучих дій – боротьби за власний університет з рідною мовою викладання. Вимоги студентства активно підтримували політичні діячі Галичини, які майже на кожному засіданні крайового сейму зверталися до влади з освітніми вимогами. Поляки чинили значний опір прагненням українців, вважаючи Львівський університет своїм. Завдяки активним зусиллям молоді вдалося домогтися бажаного і влада все-таки погодилася на створення україномовного університету, але почалася Перша

світова війна 1914–1918 рр. Крім Львівського університету, студенти-українці навчалися в академіях– Ветеринарній, Рільничій та Торговельній, а також у Політехнічній вищій школі.

Рішуча і жертвна боротьба українського студентства Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. за свої національно-культурні права є яскравим прикладом для нащадків, як потрібно шанувати свою мову і культуру.

РОЗДІЛ 5. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ШКОЛІ

Культура є основним відображенням матеріальних і духовних здобутків людства. Вона формується, вдосконалюється та має свої особливості на кожному етапі розвитку суспільства. Вивчення історії будь-якої держави неможливе без аналізу та детальної уваги до культурного життя народу. Це зумовлено тим, що це поняття об'єднує в собі дуже широкі аспекти: освіту, науку, мистецтво тощо.

Вивчення національно-культурного життя України загалом, а також її окремих регіонів, які в певні періоди часу опинялися у складі різних держав, є невід'ємною частиною шкільного курсу з історії. Здобуті знання на таких уроках формують в учнів вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між умовами життя народу та відображенням цього в культурі, естетичні вподобання, повагу до надбань інших етнічних меншин, уявлення про залежність місцевої культури від світових тенденцій розвитку. Втілення культурологічного компоненту на уроках історії допомагає сформувати в дітей почуття патріотизму, повагу до загальнолюдських цінностей, толерантність та критичність [60, с. 6].

Уроки історії, безпосередньо присвячені вивченню культури, зокрема розвитку освіти, є чудовою можливістю для встановлення міжпредметних зв'язків, насамперед, з літературою (наприклад, вивчення діяльності відомих діячів, які були різносторонніми особистостями і прославилися як письменники або національно-культурні чи політичні діячі, яскравим персонажем у цьому плані є І. Франко), музикою (дослідження творчості відомих композиторів на місцевому рівні – А. Вахнянина, Д. Січинського та ін.), географією (вплив природних та кліматичних умов на розвиток усної народної творчості) тощо. Це дає змогу вчителю на таких уроках використовувати різноманітні методи чи прийоми, цікаві вставки в контекст уроку [60, с. 7].

Зважаючи тривале перебування території сучасної України у складі іноземних держав, неможливо сформувати цілісне уявлення в учнів про розвиток національної культури загалом, для цього необхідно вивчати її на регіональному рівні. Тому в навчальній програмі, наприклад, за дев'ятого класу виділено час як для вивчення культурних процесів у Галичині, яка на той час перебувала у складі Австрії (Австро-Угорщини), так і для Наддніпрянщини, що підпорядковувалася російському цареві. Матеріали з досліджуваної проблематики про розвиток українського шкільництва в Галичині у 1848–1914 рр., зокрема, можна використовувати на уроках історії України в 9 класі з тем «Культура України в середині XIX – на початку XX ст.» і «Повсякденне життя України в середині XIX – на початку XX ст.», а також всесвітньої історії для дев'ятикласників «Міжнародні відносини (друга половина XIX – початок XX ст.)» та «Розвиток культури і повсякденне життя (кінець XVIII – початок XX ст.)».

Тип таких уроків – комбінований. Він є досить складним за своєю структурою, але відкриває широке поле можливостей для діяльності педагога, оскільки вчитель отримує змогу як перевірити знання, вміння і навички, так і проводити вивчення нового матеріалу, систематизацію та узагальнення. Як правило, він може мати такі форми: урок-екскурсія, наприклад, до Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею або музею історії школи, урок-дослідження першоджерел, його можна провести в архіві чи музеї. Щодо ігрових форм у навчальній діяльності з обраної теми, то це урок-турнір знавців історії школи, уявна урок-мандрівка тогочасними освітніми закладами, урок-вікторина і т. п. [70, с. 205].

Варто зазначити, що даний матеріал можна вивчати з учнями на уроках історії України, які безпосередньо присвячені рідному краю. Такі уроки переважно проводяться після вивчення конкретного розділу. У результаті проведення такого уроку розширюються, поглиблюються та конкретизуються отримані знання, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки між місцевими процесами та загальнодержавними, деталізується навчальний матеріал. Це

сприяє зміцненню вже сформованих знань, всебічно розвиває та виховує в дітей почуття патріотизму, любові до своєї «малої батьківщини». Головна мета уроків з історії рідного краю полягає у формуванні здатності логічно та критично аналізувати весь історичний процес, опираючись на певні місцеві приклади, які є близькі для дітей. Наприклад, у дев'ятому класі після вивчення становища Галичини у складі Австро-Угорської імперії у другій половині XIX – на початку XX століття можна провести урок на тему «Гімназійна освіта Станіслава в австрійський період» або «Роль уродженця с. Крилос Ю. Романчука в українському національному відродженні в Галичині» тощо [69, с. 132].

Подібні уроки можна проводити як у краєзнавчому музеї, де виставлені окремі експозиції, присвячені вивченому періоду, так і у шкільному музеї, що існують у багатьох навчальних закладах. Наприклад, у гімназії ім. М. Сабата що знаходиться в Івано-Франківську, діє чи не найкращий шкільний музей в області, присвячений історії рідної школи зі славною і багатолітньою історією. Там діти мають змогу ознайомитися з тим, як колись вчилися діти, оглянути зразки шкільної форми тощо (додаток С).

Зокрема, під час вивчення національно-культурного життя Галичини у 1848–1914 рр. варто організувати екскурсію у народний музей освіти Прикарпаття, де діти отримають чудову нагоду попрацювати з історичними матеріалами, які зберігаються у фондах музею. Підсумком екскурсії може бути підготовка проектів, доповідей, презентацій та ін.

Крім того, на певних уроках вчитель може використати елементи з місцевого краєзнавства: це може бути вступ до уроку або до вивчення окремого питання, інформація, що допоможе вирішити проблемне питання чи доповнити вже вивчений матеріал. Наприклад, на уроці, де вивчається культура українських земель у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX – на початку XX ст., можна зацікавити учнів до вивчення теми розповіддю про особливості освітнього процесу в австрійський період, продемонструвати зразки свідоцтв випускників, прочитати спогади колишніх учнів про шкільні

роки, показати старі фотографії тощо. Проте це вимагає від вчителя досить значних зусиль, щоб відшукати цікаві матеріали, але воно того вартує, адже інтерес учнів значно зростає, що спонукає їх до плідної співпраці.

Вивчення шкільництва Галичини в 1848–1914 рр. є невід’ємною складовою програми варіативного курсу «Історія Прикарпаття» 9 (11) клас, що створена В. Островським. Особливість цієї програми полягає в тому, що вона формує в учнів знання про край від найдавніших часів до сучасності. Змістове наповнення курсу висвітлює суспільно-політичну, економічну, культурну і духовну історію, повсякденне життя краю. Ця програма функціонує, зокрема, на засадах особистісного та компетентнісного підходу, що сприяє всебічному розвитку учня, забезпечує відповідний рівень знань, мотивує до навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності. Якщо виокремити переваги цього курсу, то це однозначно широкі можливості для діяльності вчителя у виборі інформації, методів та форм діяльності.

Напрацювання з теми нашого дослідження тут будуть корисні під час вивчення розділу під назвою «На шляху до національного відродження» на двох уроках. Перший – за темою «Суспільно-політична історія», результатом проведення якого має бути знання учнями дат і подій, розуміння суспільних процесів, пов’язаних з «весною народів» 1848–1849 рр., конституційними реформами в імперії в 1860–1870-х рр. та їх впливом на активізацію українського національного руху в краї, доцільно розкрити роль відомих діячів Прикарпаття в національно-культурному відродженні, проаналізувати та порівняти події місцевої історії із загальноімперською. Друге заняття – це «Історія культури», після його проведення учні повинні вміти називати події за датами, пояснювати поняття і терміни (культура, освіта, сецесія тощо), називати й характеризувати постаті культурного життя Прикарпаття, історико-географічні об’єкти, що стосуються підтеми, обирати історичні джерела та використовувати їх на практиці, зіставляти і порівнювати факти, явища, процеси, висловлювати особистісне ставлення щодо фактів, подій, явищ, процесів [72].

У позаурочний час для розширення знань учнів з історії культури та освіти краю, розвитку дослідницьких і пошукових вмінь можна запропонувати спільно з учителем створити музей історії школи. Тому тема пропонованого дослідження буде актуальною і на основі вже наявної інформації дітям буде легше орієнтуватися в доборі матеріалів до музею. Такі шкільні музеї мають низку особливостей та переваг. Зокрема, це навчально-виховне значення – діти переважно самостійно збирають експонати в музей, так вони вчаться працювати в колективі та комунікувати між собою. Робота над його створенням нерідко є виявом ініціативи самих учнів, а сформований музей – науково-творчим осередком не тільки для дітей, а й для вчителів. Та й загалом музей історії школи може бути предметом гордості всього педагогічного та учнівського колективу [64, с. 65]. У музеї історії школи можна проводити як цілі уроки або їх елементи, так і позакласні заходи: історичні вечори, вікторини, зустрічі з відомими випускниками школи, наукові читання, історичні ігри, лекції, семінари, екскурсії, вечори історичного кіно, тощо.

При шкільному музеї можна організувати гуртки, в яких будуть брати участь учні із спільними інтересами. Гурткова робота аж ніяк не перевантажує учнів, навпаки, значно полегшує сприйняття і засвоєння матеріалу на уроках, допомагає учням працювати за покликанням. У процесі гурткової роботи педагог має змогу глибше пізнати особистість кожного вихованця, допомогти йому самовизначитися. Цінність гурткової роботи полягає в тому, що вона частково вирішує проблему організації вільного часу школярів, задовольняє їх різноманітні інтереси, активізує пізнавальну діяльність тощо. Щодо теми з історії шкільництва в Галичині у 1848–1914 рр., то доцільно працювати над створенням гуртків під назвами: «Дослідники історії школи», «Юні школознавці», «Рідна школа» та ін. У таких гуртках діти можуть вивчати історію власного навчального закладу за допомогою роботи в архівах, бібліотеках та ін. За можливості варто організувати для учасників гуртка екскурсію під назвою «Стежками рідної школи», бо часто буває так, що великі школи, переважно в містах, в певні періоди часу розташовувалися в різних

приміщеннях, дітям буде цікаво відвідати ці місця. Матеріали дослідження допоможуть гуртківцям зорієнтуватися у великій кількості інформації і розширити свої знання про освітню систему в Галичині 1848–1914 рр. [80, с. 164].

У методиці викладання історії важливу роль відіграють методи навчання. Поняття метод дослідники трактують по-різному, але якщо узагальнити, то метод – це певний спосіб, за допомогою якого вчитель взаємодіє з учнями задля здобуття конкретних вмінь та навичок. Існують різноманітні класифікації методів, зокрема розрізняють словесні, наочні та практичні; пояснювально-ілюстративний, проблемний, репродуктивний, дослідницький та евристичний; пасивні, активні й інтерактивні тощо [81, с. 8]. Хотілося б більш детально зупинитися на можливостях використання матеріалів нашого дослідження в школі під кутом зору методів навчання.

До словесних методів належить: розповідь, бесіда, пояснення, лекція, робота з книгою. Зокрема, бесіда – це словесний метод, що передбачає постановку вчителем питань, вони можуть бути як основними, так і додатковими, уточнювальними, відповіді учнів та аналіз їх спільно з класом. На початку комбінованого уроку можна провести бесіду за такими навідними питаннями: – Які землі Західної України на початку ХІХ століття опинилися у складі Австрійської імперії? – Яким був етнічний склад населення?, – Чому Відень розглядав Галичину виключно як сировинний придаток, відповідь аргументуйте? – Як впливало соціально-економічне становище краю на культурне життя? тощо. Перевагою словесного методу є можливість передати учням велику кількість інформативного матеріалу за відносно короткий час. Серед мінусів – відсутнє формування вмінь і навичок самостійної роботи, критичного мислення.

Водночас доцільно використовувати словесний метод, що передбачає роботу з підручником, книгою, науковою статтею і т. п. Зокрема, варто запропонувати учням опрацювати матеріал і на основі прочитаного скласти

порівняльну таблицю під назвою «Освіта в Галичині та Наддніпрянщині», можливо, опрацювати невелику статтю з даної теми і скласти до неї анотацію .

До наочних методів належить: ілюстрація, демонстрація та спостереження. На уроці-факультативі за темою «Освіта в Галичині 1848–1914 рр.» є обов'язковим використання ілюстрації та демонстрації. Ілюстрація – це допоміжний метод при словесному, що допомагає вчителю яскравіше викласти та висвітлити інформацію. Засобами ілюстрації є картинки, таблиці, муляжі, малюнки тощо. Так, під час проведення уроку-факультативу за темою «Освіта в Галичині 1848–1914 рр.» на етапі мотивації, щоб зацікавити учнів, варто продемонструвати фото реконструкції шкільного класу та кімнати вчителя при народній школі 1880-х років. На етапі вивчення нового матеріалу доцільним буде проведення роботи з таблицею «Кількість учнів, що відвідували народні школи в різних краях Австро -Угорщини станом на 1900-1901 н.р.». Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування. До демонстрації відносяться: навчальна телепередача або кіно-відеофільм чи його фрагмент. Під час вивчення освіти в Галичині варто продемонструвати учням відеоматеріал «Боротьба за український університет» [65, с. 29].

До практичних методів навчання зараховують: роботу з джерелами, контурною картою, завдання, написання історичних творів, есе та ін. Для прикладу, на уроці-факультативі «Освіта Галичини 1848–1914 рр.» доцільно провести роботу з уривками з таких джерел: «Конституція 1867 р.» та «Із промови О. Барвінського» і поставити учням такі запитання:

- Які права гарантувала Конституція в Габсбурзькій монархії 1867?
- Згідно із законом, як потрібно було організувати навчання у школах на території, де проживає кілька народів?
- На вашу думку, з якою метою уряд видав цей закон?
- Яку оцінку цьому документу дав О. Барвінський?
- За словами О. Барвінського, в чому полягає основний недолік Конституції 1867 р.? (додаток Т)

На домашнє завдання запропонувати учням зробити презентацію про одного з відомих культурних діячів 1848–1914 рр., на платформі Flippity створити онлайн-гру з досліджуваної теми тощо (додаток Т).

У навчально-методичній літературі існує й поділ методів навчання на пасивні, активні й інтерактивні. Так, під час використання пасивних методів учні – об'єкт навчання. Тут діти просто засвоюють інформацію, яку передає їм педагог за допомогою розповіді – лекції, демонстрації, читання. Під час проведення уроку, що стосується досліджуваної теми, можна використовувати і пасивні методи. Це може бути розповідь про боротьбу українських студентів за право навчання рідною мовою в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., особливості навчального процесу в початкових і середніх школах у досліджуваний період. Невеликий усний виклад вчителя про соціально-економічні та політичні передумови розвитку освіти в Галичині у 1848–1914 рр. може супроводжуватися демонстрацією презентації для забезпечення уваги аудиторії. Однак для пасивних методів навчання в цілому характерні певні недоліки, зокрема це пасивність учнів, вони не спілкуються ні між собою, ні з учителем, не виконують ніяких завдань, вчителю важко зрозуміти якість засвоєння поданого матеріалу, відсутній контроль за знаннями, невисокий відсоток засвоєння знань [62, с. 8].

У свою чергу, активні методи передбачають виклад вчителем основного матеріалу, а потім здійснюється бесіда з учнями, розвиток творчого мислення шляхом виконання творчих завдань вдома, наприклад воно може звучати так: «Уявіть себе в ролі політика в Галицькому крайовому сеймі, складіть на напишіть текст промови щодо ситуації з шкільництвом в Галичині» [75, с. 7]. До активних методів належить також «Круглий стіл». Його можна застосувати для обговорення певних спірних питань. Наприклад, учні можуть дискутувати між собою по таких питаннях: «Роль Крайової шкільної ради у розвитку українського шкільництва», або «Здобутки та прорахунки студентів у боротьбі за власний університет». Активні методи кращі тим, що дають змогу подати

багато інформації, залучають велику кількість учнів до сприйняття інформації, учитель може контролювати надані учням знання [62, с. 8, 9].

Під час застосування інтерактивних методів у навчальному процесі учні переважно взаємодіють між собою, вчитель виступає більше як координатор [75, с. 7–11]. Серед інтерактивних методів, які можна використати на уроці з досліджуваної теми, це «Коло ідей». Наприклад, вчитель задає питання класу: «Висловіть свої ідеї щодо того, як можна було б залучити більшу кількість дітей до навчального процесу, зважаючи на низьку відвідуваність шкіл у 1848–1914 рр.?». Діти по черзі висловлюють своє бачення вирішення даної проблеми, запропоновані варіанти записуються на дошці. Коли всі ідеї з вирішення проблеми висловлені, можна звернутися до розгляду проблеми в цілому і підбити підсумки роботи. Колективний метод – у вирішенні проблемної ситуації, в обговоренні питання бере участь увесь клас. Так, можна винести на спільне обговорення таке питання: «Чому боротьба за український університет у Львові стала центром національного відродження в австрійській Галичині на початку ХХ ст.?».

Колективно-групова робота полягає в тому, що учні спочатку працюють у малих групах, а потім – з усім класом. Наприклад, для кожної групи можна дати таке завдання на основі роздаткового матеріалу з історії Львівської, Коломийської, Перемишльської, Тернопільської та Станіславівської гімназії проаналізувати та підготувати коротке повідомлення про умови заснування та перші роки діяльності, підготувати декілька питань до учасників інших груп. Після цієї роботи виступає доповідач від групи, а всі учні класу уважно слухають його, потім відповідають на запитання. Можна запропонувати також створити таблицю і доповнювати її після виступу кожної групи. Цінними в цьому аспекті є, зокрема, вправи «Пошук інформації», «Концентричні кола», що передбачають обговорення проблеми невеликою групою учнів, яку залучають до дискусії інші учасники; доки члени групи дискутують з визначеної теми, решта учнів слухають, а потім здійснюється обмін позиціями [74, с. 109, 110]. Перевага інтерактивних методів навчання полягає в тому, що

вони стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів, розвивають навички аналізу та критичної оцінки, міжособистісного спілкування [77, с. 225, 226].

Кожний метод, як правило, складається з прийомів і засобів. Прийом – це спосіб взаємодії між вчителем та учнем, певний крок у реалізації методу. Засіб виступає певним інструментом, що застосовує вчитель під час навчання. На уроках історії, присвячених досліджуваній темі, варто використовувати такі засоби навчання: першоджерела, наприклад, грудневу конституцію в Австрії 1867 р., атестат зрілості випускників гімназій, підручники, посібники, хрестоматії, наукову літературу, що стосується розвитку шкільництва в Галичині, таблиці, схеми, відеоролики, портрети відомих освітніх діячів тощо.

У зв'язку з реформуванням сучасної системи освіти в Україні виокремлюють три підходи до навчання дітей: компетентнісний, діяльнісний та особистісно-орієнтований. Зокрема, останній, особистісно-орієнтований підхід передбачає концентрування уваги на особистості учня і розвиток його здібностей. Він може бути реалізований під час виконання учнями додаткового домашнього завдання, наприклад, підготувати презентацію чи доповідь на тему «Повсякденне життя вчителя народної школи», «Роль М. Сабата у розвитку Станіславівської гімназії», «Боротьба українського студентства за власний університет». Це сприятиме активізації творчо-пошукових здібностей дитини. Для розвитку уяви варто запропонувати такі завдання: «Уявіть себе директором української гімназії в період 1848–1914 рр. і опишіть, які нововведення Ви запропонували б для школи»; «Складіть розповідь від імені студента Львівського університету на початку ХХ ст. про один день із свого життя» тощо [59, с. 39, 40].

Покращити пам'ять та увагу школяра допоможе гра «Снігова куля», яку можна проводити в кінці уроку для повторення вивченого матеріалу. Вона проводиться так: учень називає дату, подію, постать, що запам'ятав під час вивчення теми, наступний школяр повторює сказане і називає щось інше, завдання третього учня повторити та додати нове і так по порядку. Програє

той, хто не зможе повторити. Орієнтований ланцюг: шкільна освіта, 1867 р. у державному житті Габсбурзької монархії, гімназія, матура, Ілля Кукурудз, сецесія, Крайова шкільна рада і т. д. Дієвими для розвитку пам'яті будуть також такі ігри: «З вуст у вуста», «Хронолітак», «Герой, дата, подія», «Реставратор» та ін.

Водночас діяльнісний підхід, що передбачає максимально самостійну діяльність учнів, можна реалізувати під час підготовки учнями проектів. Правильна організація та використання на уроці проектного методу свідчить про високі професійні якості педагога. Особливістю проекту є поєднання теоретичного і практичного змісту, активна пошуково-дослідна діяльність [82, с. 84, 85]. Можна виділити наступні етапи підготовки проекту:

1. підготовка – обрання теми і мети проекту;
2. планування – вибір методів, засобів для дослідження;
3. пошук інформації – робота в архівах, музеях, підбір та опрацювання літератури, аналіз інтернет-ресурсів, опитування тощо;
4. підсумок – формулювання остаточного варіанту, аналіз результатів, написання висновків;
5. подання і оцінка результатів – представлення проекту, обговорення і т. д.

Для прикладу, варто запропонувати учням проекти під такими назвами: «Історія моєї школи», «Alma mater», «Освіта в моєму краї у 1848–1914 рр.», «Відомі освітяни Галичини у 1848–1914 рр.», «Один день із життя сільського школяра напередодні Першої світової війни», «Місце та роль вчительських товариств у культурному житті краю у 1848–1914 рр.» та ін.

Компетентнісний підхід покликаний спрямовувати освітній процес на розвиток предметних компетентностей, як основних – цифрова, громадянська, мовна, інформаційно-комунікаційна, екологічна, культурна, підприємницька, так і спеціальних – просторова, хронологічна, логічна, інформаційна та аксіологічна. Більш детально суть названих компетентностей вивчається в рамках навчального курсу з методики викладання історії, є окремим питанням.

Не вдаючись у деталі, просторову компетентність можна розвивати таким чином: на початку уроку запропонувати дітям знайти карту в атласі, яка найбільше підходить до вивчення культури Галичини у 1848–1914 рр; знайти та показати на карті головний центр національно-культурного відродження Галичини; використовуючи карту, пояснити, як впливало географічне розташування краю на культуру тощо [61, с. 85].

У свою чергу, хронологічна компетентність передбачає орієнтування учня в історичному часі, вміння співставити визначні події між собою та місцеві із загально-європейськими, створення хронологічних схем і таблиць, розв'язання хронологічних задач, які бувають стандартними та нестандартними [66, с. 55]. Наприклад, можна запропонувати такі завдання: «Обчисліть, скільки років минуло між відкриттям Острозької академії та Станіславської гімназії?», «Скільки років минуло з моменту відкриття Львівського університету до сьогодні?», «Намалюйте лінію часу та відзначте на ній порядок відкриття гімназій у Галичині», «Встановіть відповідність між назвами середніх навчальних закладів та датами їх заснування» та ін.

Логічну компетентність можна формувати, для прикладу, на основі таких запитань на уроках:

- Чому студенти вимагали створення власного університету саме у Львові, а не в інших містах?
- Як Ви вважаєте, чому поляки на законодавчому рівні намагалися не допустити селянських дітей у Галичині до гімназійної освіти?
- На вашу думку, чому вчителі Галичини об'єднувалися в товариства та спілки?
- Чому Відень надавав освітні пріоритети полякам, а не українцям ?
- Чому боротьба за освітні права стала своєрідним центром боротьби за національно-культурне відродження?

Аксіологічна компетентність, що полягає у вміннях оцінювати, порівнювати та зіставляти, узагальнювати, формулювати власне ставлення, на практиці реалізовується через певні завдання або запитання [79]. Так, доцільно

буде дати дітям такі завдання: «Порівняйте систему освіти в Галичині та Наддніпрянщині у 1848–1914 рр.», «Висловіть власну думку щодо ролі «нової ери» в українсько-польських відносинах того часу» тощо.

Інформаційна компетентність забезпечує здатність учня орієнтуватися у величезному просторі інформації, підбирати потрібне, виділяти головне. На уроках історії вона реалізовується за допомогою роботи з підручником, джерелами, в інтернеті, аудіофайлами та відеоматеріалами тощо [71, с. 162]. Завданнями на розвиток даної компетентності можуть бути наступні з досліджуваної теми: вправа «Три речення», суть якої – прочитайте пункт параграфа та трьома короткими реченнями передайте зміст опрацьованого матеріалу; знайдіть в мережі «інтернет» інформацію про політику Австро-Угорщини в освітній сфері та підготуйте про це невелике повідомлення; опрацюйте в архіві, або музеї свідоцтва про закінчення гімназій та визначте, якою була система оцінювання в той час тощо.

Таким чином, результати напрацювань з теми «Розвиток шкільництва в Галичині у 1848–1914 рр.» є необхідним доповненням до характеристики культури краю і всієї України загалом імперського періоду. Конкретно їх можна застосовувати під час вивчення в 9 класі різних тем на уроках історії України, всесвітньої історії, варіативних курсах, на гуртках чи факультативах, у краєзнавчих дослідженнях. Учням безумовно буде цікаво довідатися з розповіді вчителя про певні моменти з історії життя тогочасних школярів, наприклад, про систему оцінювання, екзамени, дозвілля, дисципліну, шкільні форми, становище педагогів і т. п. Ці приклади можна використати як засоби зацікавлення та мотивації учнів до навчання. Для розвитку дослідницьких та пошукових вмінь учнівської молоді, навичок співробітництва та комунікації варто запропонувати створення дослідницького проекту, організацію або подальше вдосконалення музею історії школи.

Під час проведення уроків з даної тематики потрібно не забувати про розвиток та формування як загальних, так і спеціальних компетентностей за допомогою різних запитань, завдань, прийомів та ін. Зокрема, підтримати та

активізувати увагу на таких заняттях допоможуть різні інтерактивні ігри: «Реставрація», «Знайди помилки», «З вуст в уста», «Історичний ланцюг», «Візитка», «Словесний теніс», кросворди, ребуси тощо. Цікавим для учнів буде завдання зі створення статистичних і порівняльних таблиць. Наприклад, можна подати у відсотках структуру населення Галичини, кількість початкових та середніх навчальних закладів у порівнянні із загальноімперськими. Для кращого розуміння умов розвитку української освіти варто сформувати у вигляді таблиці дані про розвиток промисловості або висвітлити кількість міст та містечок у Галичині. Загалом, на нашу думку, пропонована тема є обов'язковою та актуальною для вивчення у школі, адже допомагає краще зрозуміти процес національно-культурного відродження української нації XIX – початку XX ст. на прикладі регіональної історії, з'ясувати роль освіти у покращенні життя суспільства в цілому і конкретної людини зокрема.

ВИСНОВКИ

У 1848–1914 рр. Східна, історична Галичина (сьогодні – це, в основному, Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області України) перебувала під владою Австрійської, а з 1867 р. – Австро-Угорської імперії, край населяли, крім українців, що були переважно селянами і становили абсолютну більшість населення, поляки, євреї, німці та ін. В економічному плані Галичина як провінція Габсбурзької монархії, включаючи і східну, українську, і західну, польську частини, була відсталим, аграрно-сировинним краєм – не існувало потужних промислових об'єктів, виробництво готових виробів майже не проводилося, селяни страждали від малоземелля, проблемним залишалося питання сервітутних володінь. Зубожіння великої кількості сільського населення призвело до виникнення нового явища – трудової еміграції, що тривала аж до Першої світової війни. Важке соціально-економічне становище негативно впливало на розвиток освіти в Галичині, особливо у сільській місцевості.

У 1860–1870-х рр. Габсбурги вимушено пішли на поступки національним меншинам, здійснили демократичні реформи, запровадивши конституційне парламентське управління, а в кожній провінції – місцевий ландтаг, у Галичині – Галицький крайовий сейм. Реформи супроводжувалися зміцненням у краї польських впливів, бо офіційний Відень, по суті, сприяв перетворенню Галичини в польську автономну провінцію, владу перейняли поляки, що мали завжди більшість у сеймі через недемократичну систему виборів на становій, куріальній основі. Польський вплив у краї в другій половині XIX ст. значно посилювався не тільки в політиці, а й у освітній сфері. Попри те, що законами 1867 року закріплювалася свобода на вільне використання власної мови, зокрема в шкільництві, польська влада робила все, щоб не допустити для русинів-українців такої можливості – перешкоджала відкриттю україномовних початкових шкіл, гімназій, не кажучи вже про вищі навчальні заклади, яких взагалі не існувало. Посади в Крайовій шкільній раді, що здійснювала

безпосереднє керівництво шкільництвом у Галичині, належали виключно пропольським представникам.

Законодавча база, що регулювала освітню систему в австрійській Галичині у 1848–1914 роках, мала свою особливість, поділялася на загальнодержавну та крайову. Основний державний закон, що регулював діяльність початкового шкільництва, був виданий 14 травня 1869 р. та доповнювався крайовими постановами 1893 р., 1895 р., 1899 р. та 1909 р. Гімназії та реальні школи, що становили середню ланку освіти, працювали за «Організаційним нарисом» (1849 р.) зі змінами та доповненнями у 1867 р., 1899 р. (стосувалися реальних шкіл) та 1909 р. (щодо гімназій). Вищі навчальні заклади Галичини мали самостійність у законодавчому плані. Загалом нормативно-правове регулювання шкільництва в Австро-Угорській імперії було недосконалим та потребувало постійного реформування. Отже, система освіти у 1848–1914 рр. була представлена початковими, середніми та вищими навчальними закладами.

Початкове шкільництво досліджуваного періоду мало такі найбільш характерні особливості: з 1869 р. початкові школи були поділені на сільські та міські, а з 1893 р. на нижчі (одно-, дво-, три-, чотирикласні) та вищі (п'яти – шестикласні та виділові); відвідування початкових навчальних закладів було безкоштовним, але обов'язковим для всіх дітей віком від 6 до 12 років. Однак на практиці, судячи з аналізу джерел, цього обов'язку дотримувалися далеко не завжди; для кожного типу початкової школи були видані навчальні плани, на основі яких вони діяли; існувала постійна проблема вчительських кадрів, через низьку оплату праці та правову незахищеність дуже мало осіб обирали шлях педагога.

Незважаючи на часто несприятливі обставини, в австрійській Галичині працювало чимало педагогів, які жертівністю своєї роботи на благо освіти і виховання молодого покоління українців заслужили вдячність і повагу в сучасників і нащадків. Зокрема, у 1848–1914 рр. працювали такі відомі вчительки, як Є. Бохенська, О. Дучимінська, М. Підгірянкa, У. Кравченко та ін.,

що мали чималі заслуги на педагогічній ниві, а також у громадському і літературному житті.

Сільські вчителі були найбільш соціально незахищеною категорією інтелігенції Галичини. Окрім низької заробітної плати, негативно на рівень життя педагогів впливали постійні переведення і зміни місць роботи. Вони не дозволяли належно облаштувати свій побут, проводити широку громадську діяльність. Вчителі переважно проживали у приміщеннях при школі, які не були облаштовані належним чином. Більшість шкіл не відповідали санітарним вимогам, що часто призводило до погіршення здоров'я освітян. Тому і не дивно, що до сорокарічного стажу доживали одиниці: у 1896 р. у всій Галичині було тільки 50 таких педагогів. Щодо дозвілля освітян то часто це були мандрівки в гори, поїздки у вакаційні оселі, кому фінансові можливості перешкоджали подорожувати на далекі відстані, задовольняли свої матеріальні потреби на місцевому рівні, їздили на театральні вистави чи концерти у повітові центри, відвідували виступи заїжджих театральних труп, аматорських гуртків. Практикували вчителі і взаємні візити до родини чи знайомих.

Середні навчальні заклади були репрезентовані класичними гімназіями та реальними школами, де навчалися відповідно вісім і сім років. У Галичині станом на 1914 р. діяло п'ять державних українських гімназій і десять приватних. Вони існували виключно в містах. Головна різниця між класичними гімназіями і реальними школами полягала в терміні навчання та в предметах, які вивчали учні. Процес створення україномовних середніх навчальних закладів відбувався дуже повільно через перешкоди з боку поляків. Робилося це для того, щоб не допустити дітей вихідців з українських родин до вищих навчальних закладів, адже випускники вишів, як правило, активно включалися до національно-культурного відродження.

Однак домагання українських політиків у Галицькому сеймі, регулярні надсилання петицій до австрійського уряду, а основне – підтримка громадськості дала свої результати – за досліджуваний період було відкрито державні гімназії у найбільших містах Галичини – Львові (1874 р.), Коломиї

(1892 р.), Перемишлі (1895 р.), Тернополі (1899 р.) та Станіславові (1905 р.). Новостворені українські державні гімназії перетворилися на осередки національного виховання в патріотичному дусі. Директори і викладачі робили все можливе для всебічного розвитку учнів – організовували подорожі краєм і навіть за кордон, запрошували відомих діячів, відкривали гуртки, залучали дітей до молодіжних організацій на початку ХХ ст. («Пласт», «Сокіл» та ін.). Крім державних українських гімназій, створювалися і приватні на кошти меценатів, зацікавлених осіб у розвитку україномовної освіти як запоруки зміцнення національного руху. У досліджуваній період приватні українські гімназії було створено у Копичинцях, Яворові, Рогатині, Перемишлі, Городенці, Буську, Збаражі, Долині, Чорткові та Городку.

Вища освіта в Галичині досліджуваного періоду була представлена Львівським університетом, Ветеринарною та Торговельною академією у Львові, Рільничою академією у Дублянах, а також Політехнічною вищою школою у Львові. Найбільшим центром, де здобувала професійну освіту українська молодь, був Львівський університет. Наприкінці ХІХ століття це був єдиний вищий навчальний заклад, де були створені кафедри з українською мовою викладання у 1894 р. кафедра всесвітньої історії та у 1900 р. кафедра української мови та літератури і церковно-слов'янської мови. Намагання поляків поширити свій вплив у цьому навчальному закладі, наштовхнулося в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. на опір прогресивного українського студентства, що рішуче виступило за дотримання своїх прав на навчання рідною мовою, заснування окремого українського університету у Львові. Виявом цієї боротьби студентської молоді були сецесії, збори, віча, звернення до уряду. Найбільш знаковою подією в цьому плані була сецесія 1901 р., коли університет одночасно покинули 600 студентів-українців, а гостроту протистояння в університетській справі засвідчило вбивство студента А. Коцка в липні 1910 р.

Австрійський уряд був змушений звернути увагу на загострення політичної ситуації в Галичині, напередодні Першої світової війни, на початку 1914 р., вдалося домовитися про українсько-польське порозуміння, частиною

якого мали стати відкриття українського університету у Львові та сеймова реформа, що передбачала зміни на виборах до Галицького сейму. Однак це так і не було реалізовано, фактично університет у Габсбурзькому Львові залишався польським, а формально – утраквістичним.

Розвиток шкільництва в Галичині у 1848–1914 роках є невід’ємною складовою шкільного курсу в дев’ятому класі як на уроках історії України, так і всесвітньої історії. Напрацювання з теми дослідження можна використовувати під час проведення гурткових занять і факультативів, уроків з історії рідного краю, організації музеїв історії школи, доцільними вони можуть бути і для варіативного курсу «Історія Прикарпаття». Зацікавити учнів вивчати дану тему можна розповіддю про тогочасну систему оцінювання, повсякденне життя учнів та вчителів, організувати похід до музею історії освіти Прикарпаття, де представлені зразки чорнильниць, учнівських зошитів тощо. Під час проведення уроків з цієї тематики варто застосовувати як пасивні, активні, так й інтерактивні методи, причому надавати перевагу останнім як найбільш ефективним для засвоєння інформації. Серед інтерактивних методів – це «навчаючи – вчуся», «займи позицію», дискусії, дебати, «коло ідей», робота в малих та великих групах тощо.

Основні підходи до навчання (особистісно-орієнтований, дослідницький, компетентнісний) можна реалізувати через певні види роботи – підготовку індивідуальних презентацій на запропоновані теми, створення онлайн-сторінки освітніх діячів даного періоду, виконання дослідницьких проектів, створення музеїв при школі, присвячених її історії, розв’язання хронологічних задач, роботу з картою тощо. Загалом вивчення обраної теми про українську шкільну справу в Галичині є необхідним у школі для всебічного розвитку дітей, розширення їх кругозору, виховання любові до своєї «малої батьківщини», інтересу до освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Збірники документів і матеріалів

1. Дем'янчук М. Початки Пласту в чоловічій українській гімназії.). Альманах Станіславської землі: збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини / ред. М.Климишин. Т. 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Вид. Центрального Комітету Станіславщини, 1985. С.723–725.
2. Дем'янчук М. «Селянська бурса» в Станіславі (1909–1916). *Альманах Станіславської землі: збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини* / ред. М.Климишин. Т. 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Вид. Центрального Комітету Станіславщини, 1985. С. 83–94.
3. Логаза М. Директор Микола Сабат – батько Станіславської української державної гімназії. *Альманах Станіславської землі: збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини* / ред. М.Климишин. Т. 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Вид. Центрального Комітету Станіславщини, 1985. С. 452–455.
4. Мацьків Т. Історія Української державної гімназії в Станіславі (1905–1913). *Альманах Станіславської землі: збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини* / ред. М. Климишин. Т. 1. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станіславщини, 1975. С. 261–266.
5. Хрестоматія з історії Коломиї / упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2016. 671 с.

II. Мемуари і спогади

6. Кравченко У. Спогади учительки. Коломия, 1936. 314 с.
7. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів. Львів: Друкарня оо. Василіян у Жовкві, 1926. 736 с.
8. Шах С. Львів – місто моєї молодості. Мюнхен, 1956. 362 с.

III. Періодична преса досліджуваного періоду

9. За український університет. *Діло*. Львів, 1912. Ч. 17. 17 червня. С. 4.
10. Промова посла Олександра Барвінського. *Руслан*. Львів, 1906. Ч. 274. 30 грудня. С. 1.
11. Реформа народних шкіл. *Діло*. Львів, 1881. Ч. 71. 24 грудня. С. 1.

IV. Художня література

12. Франко І. Борис Граб. *Зібрання творів у 50 томах*. Т. 18. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1978. С. 177–190.
13. Франко І. Грицева шкільна наука. *Зібрання творів у 50 томах*. Т. 16. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1978. С.177–183.
14. Франко І. Оловець. *Зібрання творів у 50 томах*. Т. 15. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1978. С.72–84.

V. Монографії, брошури, статті

15. Бзунько Г. Політика урядів Австро-Угорщини щодо вищих навчальних закладів Східної Галичини: національний аспект (1867–1914 роки). Львів: Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, 2019. 232 с.
16. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів: з друк. вид. спілки «Діло», 1924. 178 с.
17. Гелей С. Шкільна освіта в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія: Гуманітарні науки. Львів, 2015. Вип. 13. С. 30–50.
18. Галів М. Матеріальне забезпечення сільського вчительства Галичини у 1867–1914 рр. (на прикладі Дрогобицького повіту). *Проблеми гуманітарних наук*. Дрогобич, 2011. № 28. С. 47–63.
19. Гнатюк В. Національне відродження Австро-Угорських українців (1772–1880 рр.). Відень: друкарня А. Гольцгавзена, 1916. 65 с.

20. Головчак Н. Становлення гімназійної освіти у Галичині (XIX – поч. XX ст.). *Українська етнопедагогіка у контексті розвитку сучасних теорій виховання та навчання* / за ред. проф. Н. Лисенко. Івано-Франківськ: Плай, 2005. С.157–163.
21. Грушевський М. В справі «Академічного дому». Грушевський М. *Твори: у 50 т. Т. 1.* Львів: Видавництво «Світ», 2002. С. 234–235.
22. Грушевський М. Утраквізація чи розділ університету? Грушевський М. *Твори: у 50 т. Т. 3.* Львів: Видавництво «Світ», 2005. С. 17–19.
23. Гурак І. «Молода Україна»: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ: ПП Третяк І. Я., 2007. 280 с.
24. Гурак І. Студентство у боротьбі за відкриття українського університету у Львові та події 1 липня 1910 року. *Українознавчі студії*: Івано-Франківськ, 2007. Вип.7. С.305–315.
25. Дейчаківський І. Гімназія, о наша ALMA MATER!: українська гімназія в Станіславові: історія, професори, вихованці. Івано-Франківськ: Misto NV, 2017. 409 с.
26. Дрогобицька О. Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.
27. Ілин Л. Питання мови шкільництва в діяльності Галицького крайового сейму (1870–1876 рр.). *Вісник Прикарпатського університету: Історія*. Івано-Франківськ, 2007. Вип. 12. С. 181–187.
28. Качмар В. Справа українського університету на тлі польсько-українських суперечностей у Галичині 1901–1908 рр. *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2002, № 52. С.132–142.
29. Корж-Усенко Л. Студент як учасник навчально-виховного процесу у вищій школі України на початку XX ст. *Науковий вісник МНУ імені В.Сухомлинського*. Миколаїв, 2017, № 4. С. 259–265.

30. Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944. Коломия: Вік, 2011. 288 с.
31. Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 328 с.
32. Лісна І. Становлення державності в Галичині (1918–1923 рр.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 92 с.
33. Ломацький М. Українське вчительство на Гуцульщині. Торонто, Онтаріо: Об'єднання українських педагогів у Канаді, 1958. 72 с.
34. Луканюк С. Організація, завдання та значення діяльності Крайової шкільної ради в багатонаціональній Галичині (1867–1918 рр.). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2007. Вип. 9. С. 143–147.
35. Лучаківська І. Становлення вищої освіти в Галичині: особливості, тенденції, напрями (кінець XIX – початок XX ст.). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2017. Вип. 1, ч. 2. С. 116–121.
36. Маслій Г. Виховання дівчат у початкових школах Західної України (кінець XIX – початок XX ст.). *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2013. № 8–9. С. 173–175.
37. Мисак Н. Роль вищих навчальних закладів Галичини у процесі становлення української інтелігенції наприкінці XIX – на початку XX століття. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2016. Вип. 9. С. 5–16.
38. Мончаловский О. Главные основы русской народности. Львів, 1904. 22 с.
39. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.

40. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012. 932 с.
41. Ріккарді Г. Становище українського шкільництва у Східній Галичині в 60-х рр. XIX – поч. XX ст.: спроба історичного аналізу. *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 27. С. 339–346.
42. Русин Г. Історичний розвиток шкільної освіти в Галичині. *Обрії*. Івано-Франківськ, 2015. № 1. С.40–43.
43. Сабат М. Формування національної свідомості студентства Галичини. *Джерело*. Київ, 1999. № 4. С. 80–84.
44. Семчишин М. Тисяча років української культури. К., 1993. 369 с.
45. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.
46. Стинська В. Мережа навчально-виховних закладів у Галичині на початку XX століття. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2000. Вип. 4. С.180–185.
47. Стинська В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 205 с.
48. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 144 с.
49. Сухий О. Львівський університет на рубежі XIX – XX ст. організація, школи, громадське життя. *Вісник Львівського університету. Історія*. Львів, 2013. Вип.49. С. 52–77.
50. Титова М. Нормативно-правова база щодо мови викладання в школах Галичини другої половини XIX століття. *Обрії*. Івано-Франківськ, 2006. № 1. С. 3–5.
51. Филипчак І. З історії села Лішні, Сяніцького повіта. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 149: Праці Історико-філософської секції. Львів, 1928. С. 85–116.

52. Шологон Л. Боротьба українських педагогічних організацій Галичини та Буковини за поліпшення матеріального становища вчителів в кінці XIX – на початку XX ст. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2002. Вип. 5. С. 15–26.

53. Шологон Л. Видавнича діяльність Українського педагогічного товариства в Галичині (1881–1914 рр.). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2012, Вип. 2. С. 28–31.

54. Шологон Л. Стан української початкової та середньої освіти в Галичині (друга половина XIX – початок XX ст. *Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2004. № 10. С. 87–92.

55. Шулдан Л., Штендера А. Архітектура народних шкіл у роботах Тадеуша Вацлава Мюнніха. *Вісник національного університету Львівська політехніка*. Львів, 2013. № 757. С. 424–433.

56. Ющишин І. Товариство «Взаїмна Поміч Українського Вчителства 1905–1930. Львів, 1932. 339 с.

57. Ясінчук Л. 50 літ рідної школи 1881–1931. Львів: Накладом товариства «Рідна школа». 270 с.

VI. Навчально-методична література, підручники і посібники

58. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 408 с.

59. Баханов К. Організація особистісно орієнтованого навчання. *Порадник молодого вчителя історії*. Харків: «Основа», 2008. 159 с.

60. Гаврилюк Ж.М. Методика реалізації культурологічного змісту в курсі історії України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 3. С. 1–8.

61. Десятов Д. Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Історичні науки, 2012. Вип. 17. С. 82–89.
62. Комар О. Інтерактивні методи навчання в сучасній дидактиці. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162002217.pdf>.
63. Курилів В. Методика викладання історії: Навчальний посібник. Харків: Ранок, 2008. 56 с.
64. Майко С. Шкільний музей як форма додаткової освіти. Педагогічний пошук. Луцьк, 2017. № 2. С. 64–66.
65. Мартиненко С., Хоружа Л. Методи навчання та їх класифікація. Початкова освіта. Методичний poradnik. Житомир, 2010. С. 28–32.
66. Матвеев В. Хронологічна компетенція на заняттях історії. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти». Львів, 2017. С. 54–57.
67. Мокрогуз О. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Основа, 2007. 192 с.
68. Моцак С. Використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України. Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Київ, 2015. № 51. С. 130–133.
69. Моцак С. Методичні аспекти вивчення історії рідного краю в загальноосвітніх закладах України. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал. Суми, 2017. № 5. С. 18–23.
70. Омельчак Т. Використання дискусії на уроках історії. Проблеми дидактики історії. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 7. С. 203–210.
71. Омельчак Т. Формування інформаційної компетентності учнів на уроках історії. Проблеми дидактики історії. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 8. С. 159–170.

72. Островський В. Історія Прикарпаття. Програма варіативного курсу. 9 (11)

клас.URL:<https://www.ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/anot&id=392> .

73. Полонська-Василенко Н. Історія України 1900–1923 рр. Київ: Відродження, 1991. 136 с.

74. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

75. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 144 с.

76. Сарбей В. Національне відродження України. *Україна крізь віки*. Київ: Альтернативи, 1999. Т. 9. 336 с.

77. Сербин Л. Система застосування інтерактивних технологій на уроках історії. *Таврійський вісник освіти*. Херсон, 2013. Вип. 3. С. 224–232.

78. Турянська О. Класифікація методів особистісно орієнтованого навчання як теоретико-методична засада визначення видів навчальних текстів. *Проблеми сучасного підручника*. Київ, 2014. Вип. 14. С. 761–772.

79. Федчиняк А. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2013, №1 (27). С. 190–197.

80. Щербаченко М. Діяльність шкільного музею як засіб розвитку життєвих компетентностей учнів. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. Суми, 2018. Вип. 1. С. 163–166.

81. Яковенко Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

82. Яценко Ю. Особливості застосування проектних технологій на уроках історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. Суми, 2017. Вип. 5. С. 83–87.

VII. Автореферати дисертацій, дисертації

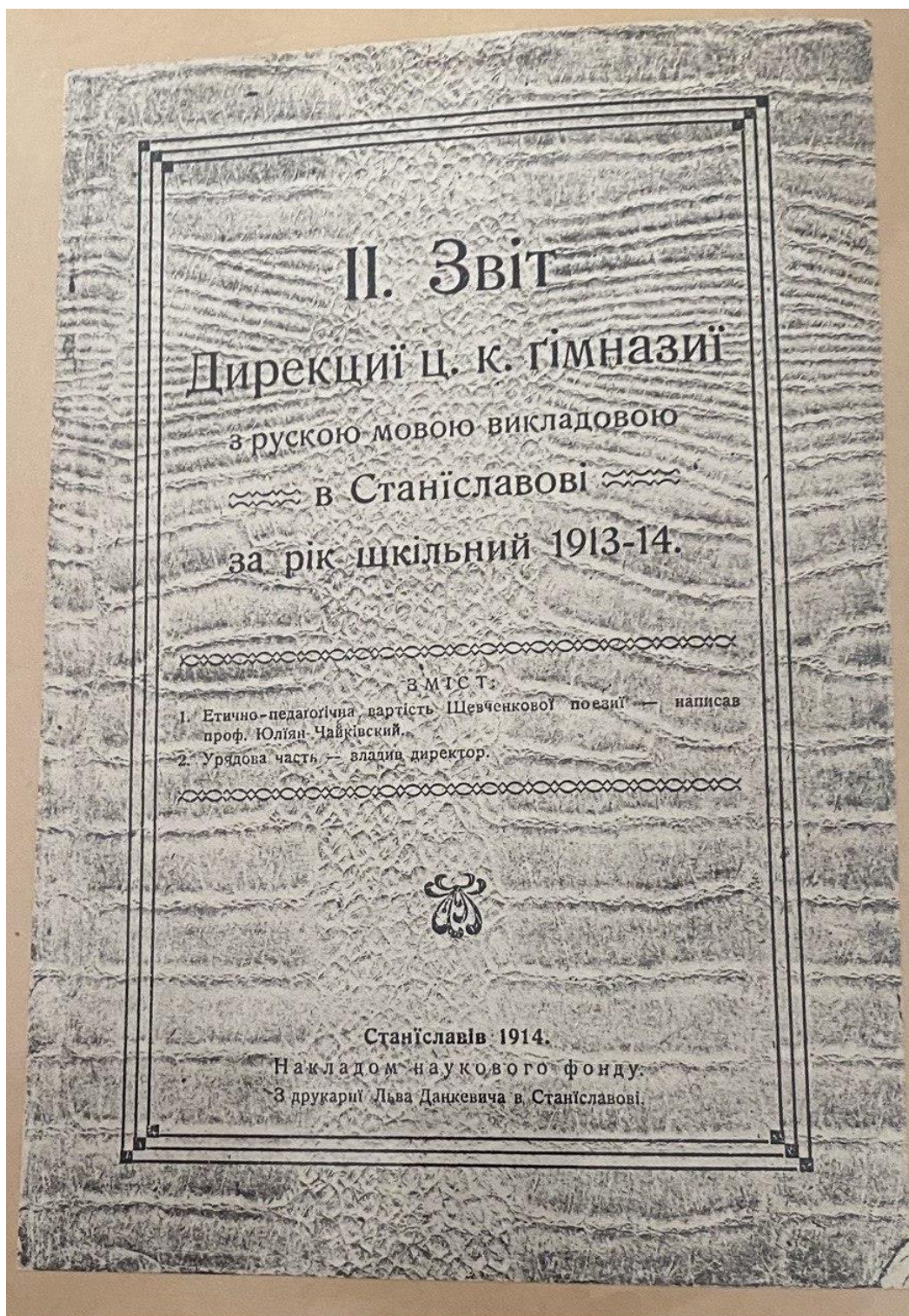
83. Благий В. Студентство Львівського університету в 1900-1914 роках: історико-соціологічний аспект: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2003. 19 с.

84. Вараниця А. Учителі народних шкіл Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ століття. На правах рукопису. Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2018. 316 с.

ДОДАТКИ

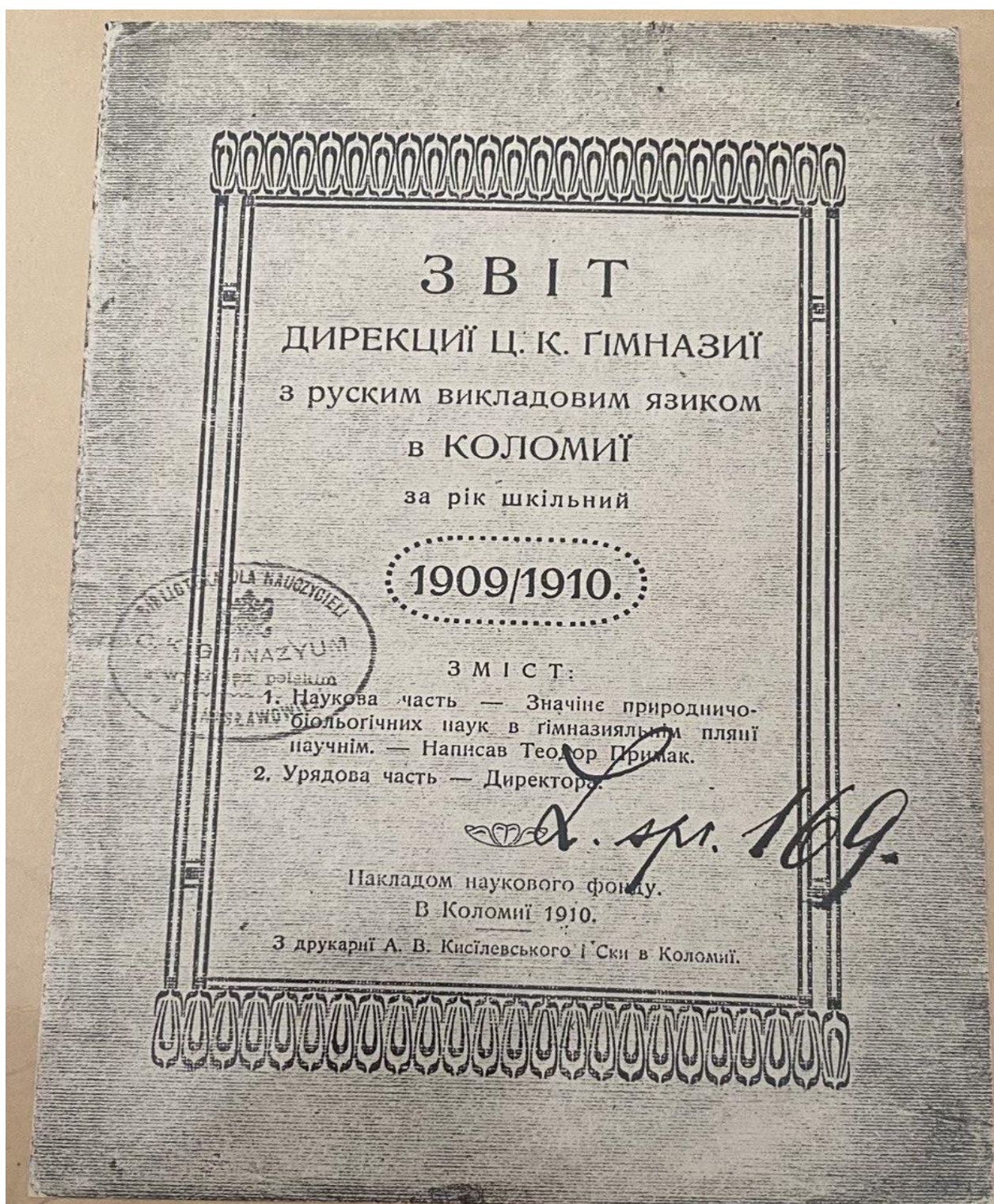
Додаток А

Титульний аркуш звіту дирекції української гімназії у Станіславі
за 1913–1914 навчальний рік

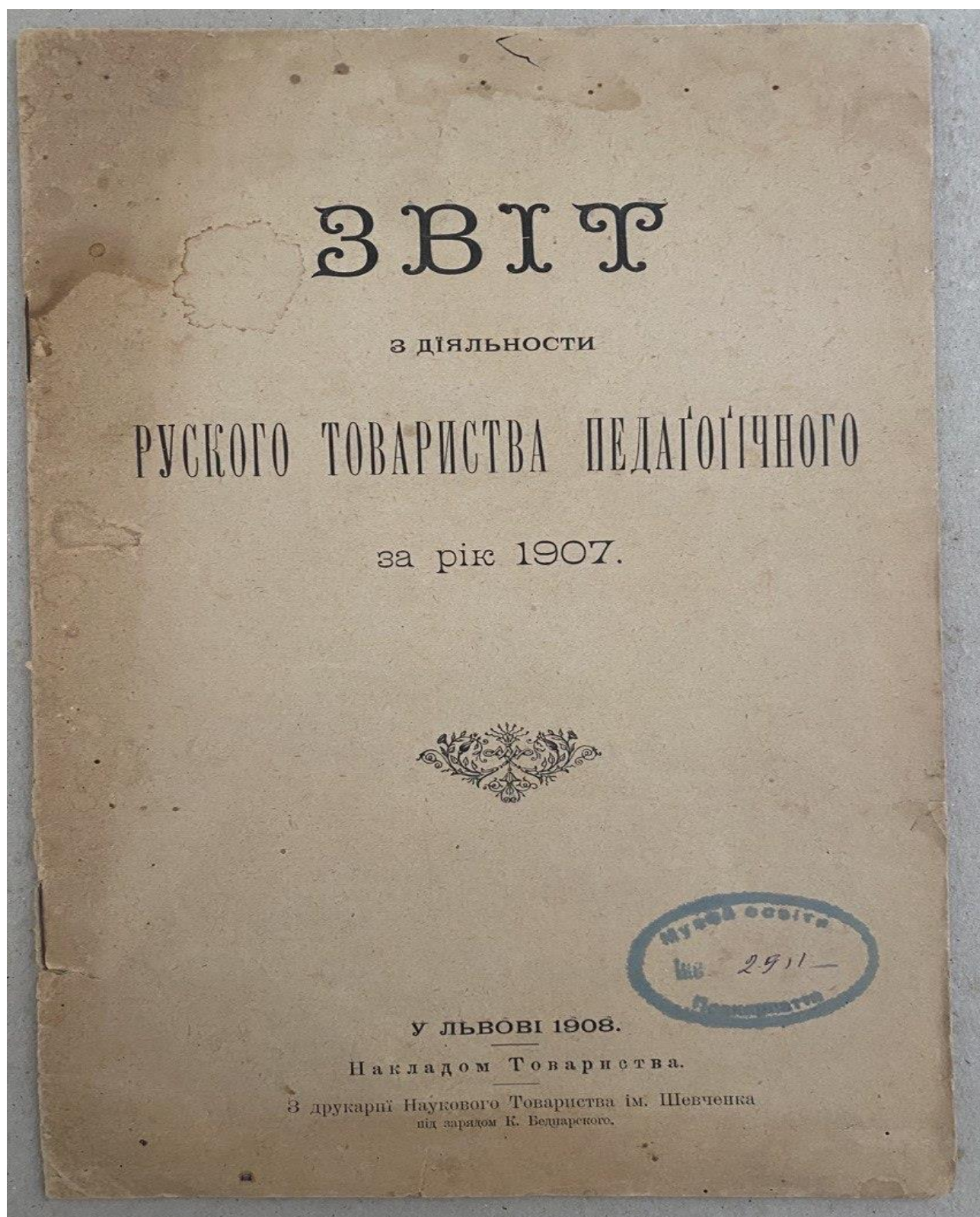
Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток Б
Титульний аркуш звіту дирекції Коломийської гімназії
за 1909–1910 навчальний рік

Джерело: Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

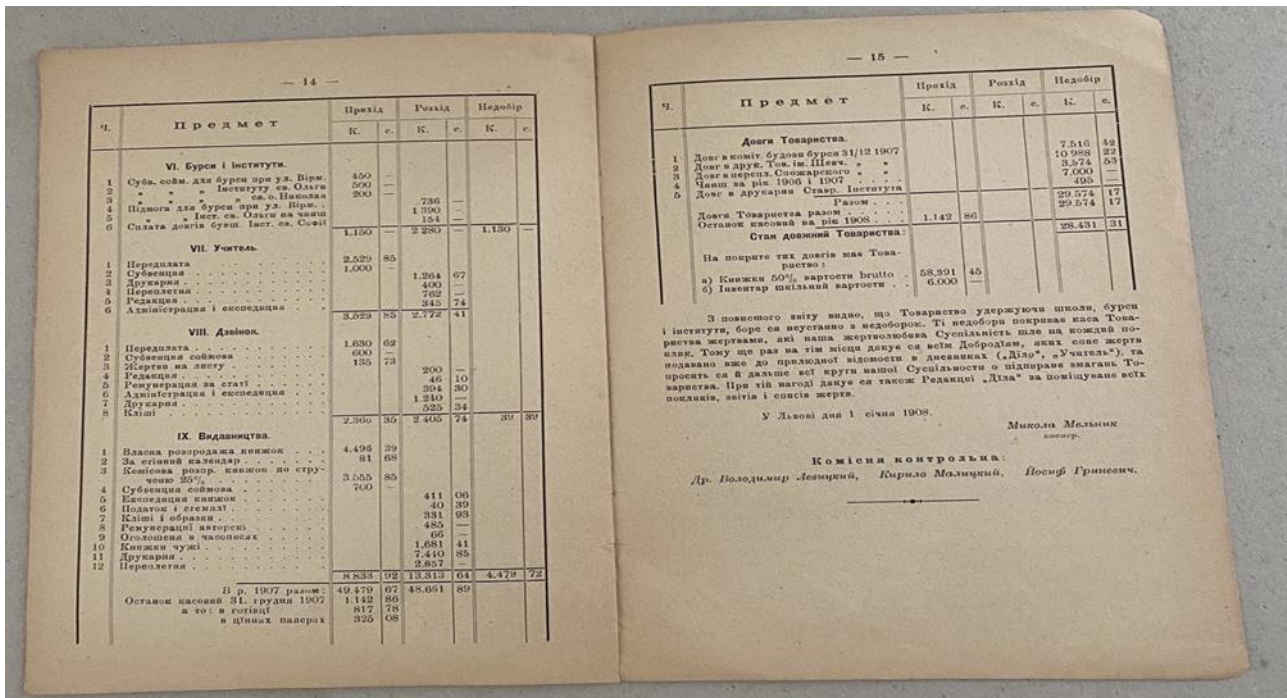
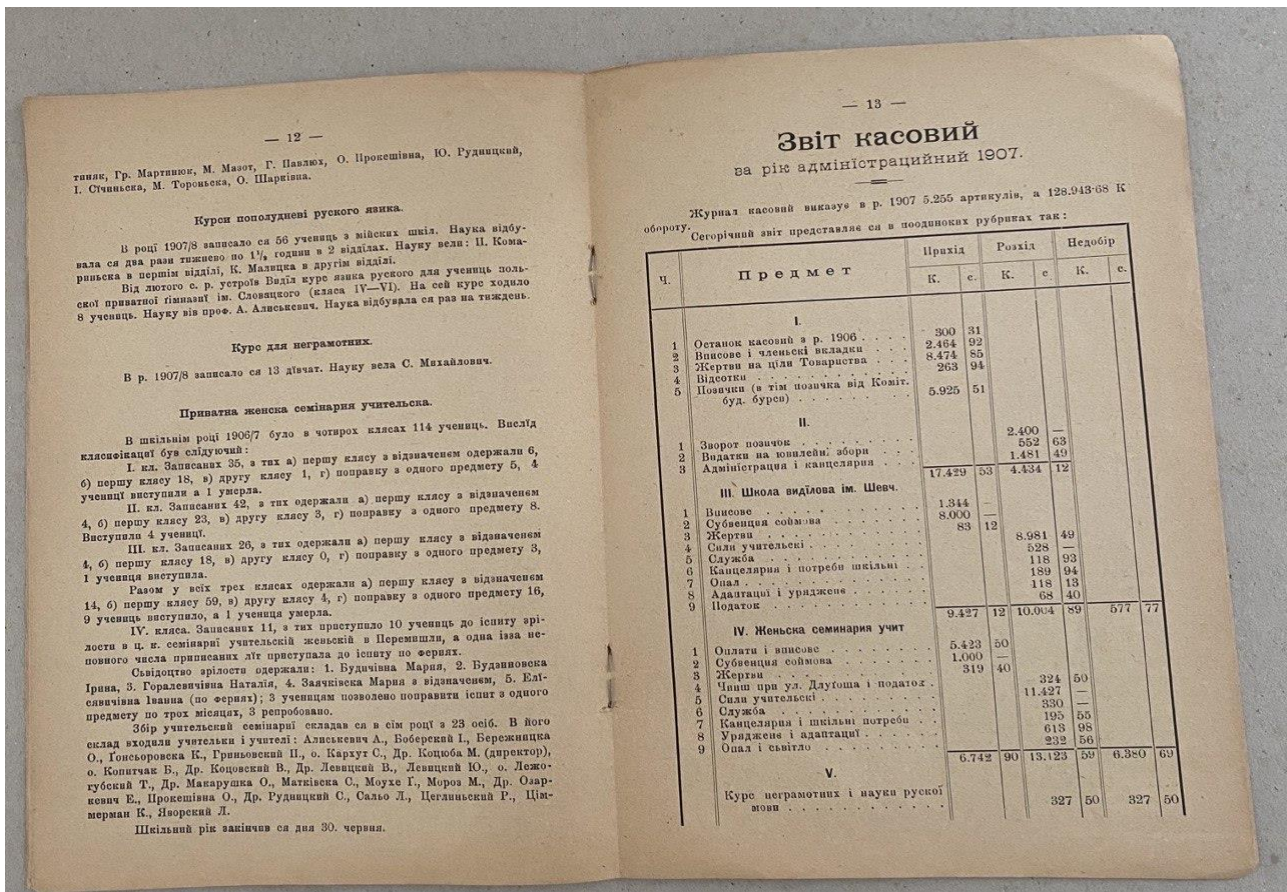
Додаток В
Титульний аркуш звіту про діяльність Руського товариства
педагогічного за 1907 р.

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

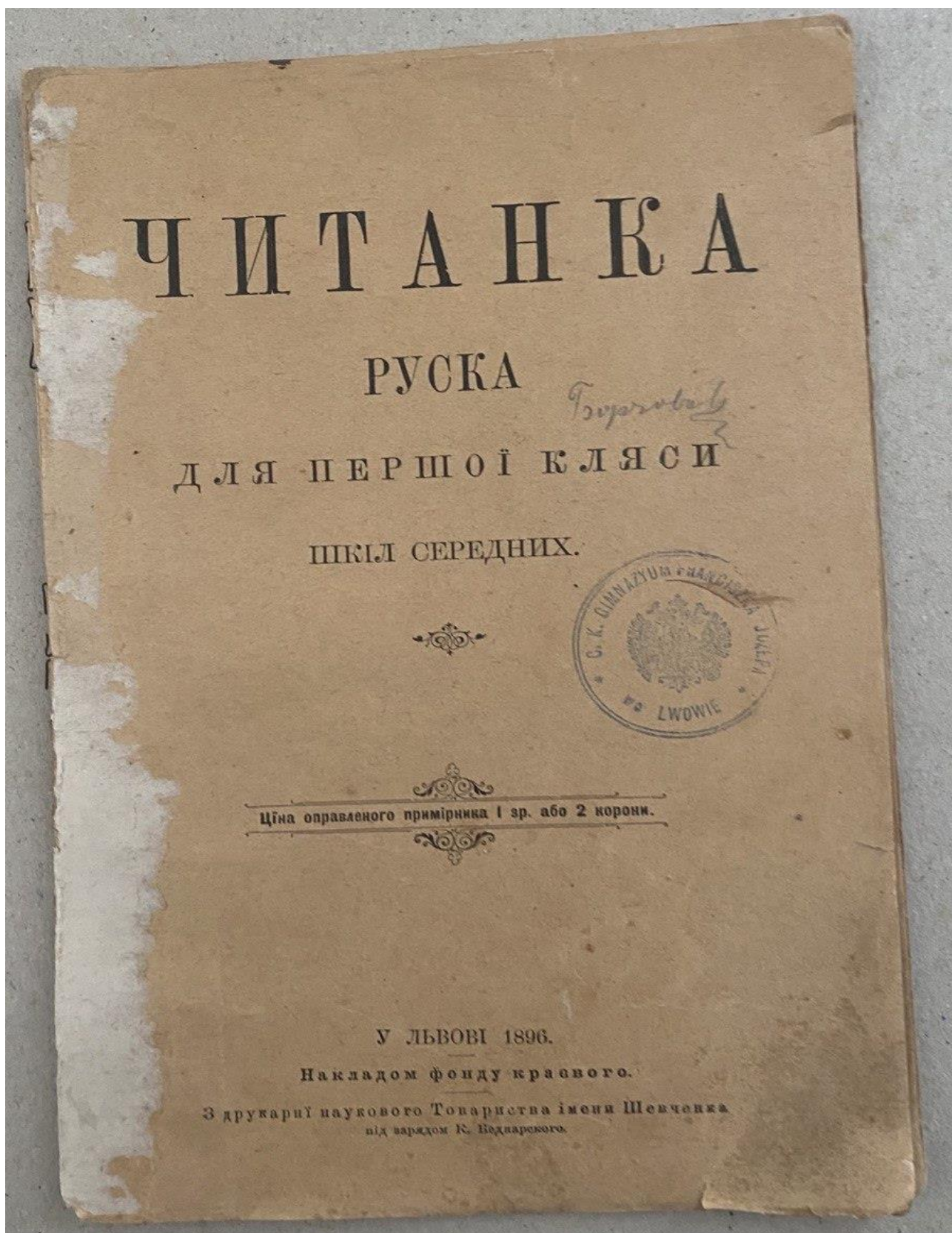
Додаток I

Касовий звіт Руського товариства педагогічного за 1907 р.

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток Д
Читанка руська для першого класу

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток Е

Зміст читанки українською («руською») мовою для першого класу

ЗМІСТ
після рідів прози і поезії.

А. ПРОЗА.

I. Повістки.

1. Без Бóга в́ до поро́га (уст. 2).	15. Вóвче Л́хо (76).
2. Орлі́ця (3).	16. Два б́рати (87).
3. Із за́писок школя́ра (5).	17. Рішу́чий ха́рактер (96).
4. Хто найче́снійши́й (6).	18. Шевче́нкове св́ято між д́тьми́ (99).
5. Любóв рідні́ (11).	19. Велико́дний сон дити́ни (115).
6. В́рний пес (16).	20. Корепе́тигор (119).
7. Як дуб зроби́в ся царéм (17).	21. Старі́й б́зьок калі́ка (125).
8. Скрипа́ль та вовки́ (19).	22. Як я ро́я виганя́в (143).
9. Дика́р (31).	23. Мала́р Кузьма́ (154).
10. Елі́ — Рем (37).	24. Ні́мий син (163).
11. Лво́ичка-сестри́чка і вовк па́не-брат (48).	25. Старе́нька шовко́виця або Давни́й при́тель кра́сше но́вих дво́х (165).
12. Тра́фила коса́ на ка́мінь (54).	26. Верба́ на роздо́лі (169).
13. Мала́й пи́сар ф́льоренті́йський (63).	27. Сестра́ (177).
14. Сбóснка (74).	

II. Оповіданя і образки історичні.

1. Св́ята́ Ольга, кня́гиня ру́ска (25).	4. Благо́родність князя́ Дани́ла (43).
2. Князь Володи́мир і Хреще́не Ру́си (29).	5. Св́ятий Во́йтїх (45).
3. Пере́кази про засно́ване це́ркви Пече́рекої Ла́ври (34).	6. Засно́ване Язлі́вця (50).
	7. Доте́пний боя́рин (60).
	8. Ма́рия Терéса (61).

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток Ж

Шкільне повідомлення за 1911–1912 навчальний рік

Край: Галичина. Округ шкільний: _____
 Народна школа 2 класова лішана в Гніздигові
 Класа II. Степень III. Рік науки III. Ч. класового катал. 21.

Повідомлене шкільне.

Засрія Швед уроджен а дня 13 жовтня 1900
 в Горізні в релігії кат. обряду
грецького, почавши шкільну науку в шк. році 1908, навчає до
 тутешньої школи від 1 вересня 1911.

Рік шкільний 19 <u>11</u>	I. півріччя:	II. півріччя:
Поведення:	<u>похвальне</u>	<u>похвальне</u>
Пильність:	<u>достаточна</u>	<u>достаточна</u>
в науці релігії:		<u>достаточна</u>
в читанні:	<u>добрий</u>	<u>добрий</u>
в писанні:	<u>дуже добрий</u>	<u>дуже добрий</u>
в язичі руськім:	<u>достаточний</u>	<u>достаточний</u>
в язичі польськім:	<u>лірний</u>	<u>лірний</u>
в язичі німецькім:		
в рахунках в арифметичній науці в науці про геометрію фізиці:	<u>достаточний</u>	<u>достаточний</u>
в відомостях в історії і природі:	<u>недостаточний</u>	<u>лірний</u>
в рисунках:	<u>достаточний</u>	<u>достаточний</u>
в співі:	<u>добрий</u>	<u>добрий</u>
в ручних роботах:	<u>добрий</u>	<u>добрий</u>
в гімнастиці:	<u>добрий</u>	<u>добрий</u>
Зверхній порядок письменних вправ:	<u>дуже старанний</u>	<u>дуже старанний</u>
Число опущених / оправданих шкільних: / неоправд.		
Щільно отця, матери або опікуна:		

В Гніздигові, дня 30. січня 1912.

Учитель управляюч. В. Сидор Учитель релігії: А. Шовківський Господ. клася: Гр. Рудз

В БУДИНКУ Ц. К. НАМІСНИЦТВА
 (Печатка)

Форм. 1. Рязань. 91.

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток 3

Приміщення Станіславівської державної української гімназії (1905–1939 рр.), тепер – будинок № 44 по вул. Шевченка в м. Івано-Франківську

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток К

Табель успішності учня Коломийської гімназії Василя Стефаника.

1890 р. Фотокопія

переклад

Imię, wiek i wyznanie ucznia	Ojczyzna, miejsce urodzenia, imię, stan, mieszkanie ojca lub opiekuna	Mieszkanie, imię, stan nadzorca odpowiedzialnego	Stypendysta, od szkolnego uwolniony, szkolne płaci
34. <i>Bergli</i> <i>Stefan</i> <i>14/5 874</i> <i>gr. R.</i>	<i>Galicya</i> <i>pow. Sniatyn</i> <i>Semen Stefan</i> <i>rolnik</i>	<i>ul. Mickiewicza</i> <i>N.</i> <i>E. Baumgartner</i> <i>wdowa</i>	<i>Styp.</i>
Półrocze I. Obyczaje: (Nota ogólna) (Uwagi szczegółowe)		Półrocze II. (Uwagi szczegółowe) (Nota ogólna)	
<i>оспов. К. пр. Лев.</i> <i>Харвал</i> } <i>кавовальська</i> <i>Лем. пр. К.</i> <i>Ано пр.</i>		<i>Добрий</i> <i>добрий</i> <i>Хороший</i> <i>Хороший</i>	
Pilność <i>кавов. з тис. пр.</i> <i>з пр. пр.</i> } <i>кавовальська</i>		<i>Добрий</i> <i>добрый</i> <i>Хороший</i>	
Postęp w nauce religii <i>хороший</i>		<i>хороший</i>	
" w języku łacińskim <i>dostateczny</i>		<i>dostateczny</i>	
" w języku greckim <i>dostateczny</i>		<i>dobry</i>	
" w języku polskim <i>dostateczny</i>		<i>dostateczny</i>	
" w języku ruskim <i>кавовальська</i>		<i>bardzo dobry</i>	
			U w a g i: Otrzymał świadectwo: za I. półrocze, dnia <i>21/7 890</i> za II. półrocze, dnia <i>17/8 890</i>

Джерело: Музей освіти Прикарпаття у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Основний фонд.

Додаток Л
Фото шкільної форми учнів Станіславівської гімназії ім. М.Сабата
початку ХХ століття

Джерело: музей «Високої освіти міста» гімназії ім. М. Сабата, основний фонд.

Додаток М

Уривок з твору І. Франка «Грицева шкільна наука» про особливості навчання в Галичині

Почалася наука. Професор говорив щось, показував якісь дощечки, що на них були намальовані якісь гачки та стовпки; хлопці час від часу кричали щось, як професор показав яку нову дощечку, а Гриць нічого того не розумів. Він навіть не зважав на професора, а дуже смішними видались йому хлопці, що сиділи довкола нього. Один довбав пальцем у носі, другий іззаду раз у раз старався уткнути невеличке стебельце Грицеві у вухо, третій працював довгий час дуже пильно, микаючи зі свого старого кафтана латки, нитки та остроки; вже їх перед ним на спідній дошці лавки лежала ціла купа, а він усе ще микав і скуб зо всієї сили.

– Насцо то микаєс? – спитав Гриць.

– Буду дома з бовщом їсти, – відповів шепеляво хлопець, і Гриць довгий час думав над тим, чи буває не здурих його сей хлопець.

– Але-бо ти, Грицю-небоже, нічого не вважаєш, крикнув на нього професор і покрутив його за вухо, так що Грицеві мимоволі аж сльози стали в очах, і він так перепудився, що довгий час не тільки не міг уважати, але й зовсім ó-світі не тямив. Коли, нарешті, отямився, хлопці вже починали читати склади на подвижних табличках, які розкладав і складав професор. Вони невтомимо по сто разів співучими голосами повторяли: «а-ба-ба-га-ла-ма-га». Грицеві, не знати чому, дуже се сподобалося, і він почав своїм пискливим голосом навипередки кричати: «а баба галамага».

Професор уже готов був узнати його дуже пильним і здібним хлопаком і, хочаби ще ліпше переконатися про се переставив букви. Несподіваним способом він виставив перед учениками букви «баба», але Гриць, не дивлячися на них, а тільки на професора, тонким співучим голосом крикнув: «галамага». Всі зареготалися, не виключаючи й самого професора, тільки Гриць, здивований, оглянувся і знов наголос сказав до свого сусіда: «Цому не клицис

галамага?» Аж тоді бідолаха стямився, коли професор потягнув його за понятливість різкою по плечах.

– Ну, а чого тебе там у школі навчили? – спитав батько, коли Гриць у полудне вернув додому.

– Вцилисьмося «а баба галамага»,– відповів Гриць.

– А ти вмів? – запитав отець, не входячи в те, що се за така дивовижна наука.

– Тозе вмів,– відповів Гриць.

– Ну, так мені справуйся! – заохотив отець.–Як тут у селі вивчишся, то підеш до міста до більшої школи, а відтак вийдеш на попа. Жінко, а дай-но йому що їсти...

Джерело: Франко І. Зібрання творів у 50 томах. Т. 18. Київ: Наукова думка, 1978. С. 177–190.

Додаток Н

Уривок з твору І.Франка «Оловець» про вивчення арифметики в початковій школі Галичини

....Третя година мала бути рахунки. Тота висока і страшна наука відбувалася таким способом, що професор викликував одного до таблиці, казав йому там писати крейдою цифри, а всі інші хлопці мусли ті самі цифри писати на своїх зошитах. Професор раз у раз ходив коло лавок, заглядаючи то тут, то там до зошитів, чи всі пишуть і чи так пишуть, як належитья....

Ось і професор увійшов. Відітхнувши хвилину при столі, він устав і викликав мене до таблиці. Я вийшов зляканий, тремтячи, бо писання чи то цифер, чи букв було для мене твердим горіхом: усілякі знаки з під моїх рук виходили криві, гачкуваті, розлізлі, так, що звичайно подобали на старий пліт, у яким кожний кіл стримить у інший бік, а хворостини поперечні стримлять самі по собі, не можучи здибатися колами. Але, що було робити: викликав професор, треба йти. Я став коло таблиці і взяв у праву руку шмату, а у ліву крейду.

– 35!– крикнув професор і озирнувся на мене.–Ах ти, тумане, а ти як крейду держиш? Лівкутом будеш писати, га?

Я перемінив нещасливі знаряди премудрості в обох руках, відтак підвів праву, як міг, догори і ледве дістав до половини таблиці. Завдання написати на таблиці цифру 35 було дуже трудне, бо приходилося писати самі «скрутні» цифри. Вчора, вправляючись пальцем на шибках у писанні цифр, я довго думав, як би то воно написати оту прокляту трійку, щоб її зладити таку кругленьку і з таким зубчиком на середині? Запитати не було в кого, от я й надумав писати її з середини від зубчика, потягнути відси насамперед горішній, а відтак долішній каблучок. Так я й навчився писати дома, так само взявся й тепер дрижачою рукою мазгуляти на таблиці. А тут іще, як на нещастя, рука дриголить, сила, якої так й не було много, десь мов замерзла, так що хоть і як мучуся, тиснучи крейду до таблиці, то проклятуці штрихи все виходять такі худі та тонкі, що ледве їх видно. З тяжкою бідою я намалював трійку.

- А що, вже? – кричить професор і обертається до мене.
- Ще... ще ні, – відповідаю я і, обливаючись холодним потом, берусь писати 5, розуміється, знов за власним методом, себто є, зачинаючи з долини.
- Що, що, що? – скрикнув професор і прибіг ближче до мене. – Як ти пишеш, як?
- Я мовчав. Дрижача рука дотягла штриха на таблиці. П'ятка подобала радше на Г, ніж на круглочереве, гребнясте 5.
- Ах ти, поросляча почеревино то ти не знаєш, як пишеться 5?
- І, не ждучи відповіді на се питання, професор одною рукою захопив зі столика широку ленту, а другою мою руку, з якої вилетіла крейда, і голосний ляск залунав по класі...

Джерело: Франко І. Зібрання творів у 50 томах. Т. 15. К.: Наукова думка, 1978. С. 72–84.

Додаток О

Уривок з твору І. Франка «Борис Граб» про мету навчання в гімназіях австрійського періоду

...– Власна думка! Власна духова праця, ось у чім властива ціль гімназії! – повторяв він не раз. – Ти думаєш один з другим, що та латина, грека, фізика чи математика, логіка чи психологія, що ми тут з тобою переробляємо, придасться тобі потім у житті на щось? Не вір тому! Хіба на вчителя підеш, та й то в таким разі придасться тобі з того лиш мала частина. А так, у звичайнім житті інтелігентного чоловіка, урядника, купця, ремісника – все се зовсім ні до чого не здалося. Самі побачите, як лише вийдете з гімназії; за рік, за два половина з вас забуде читати по-грецьки, латинської книжки до смерті не візьме в руки, а на логарифми буде дивитися, як теля на нові ворота. І що ж з того виходить? Я знаю: дехто скаже: «Дурні професори, дарма гають час собі й нам і вчать нас непотрібних речей». Отже, неправда! Ми з вами, як той біблійний Саул, що то пішов шукати загублених ослиць, а знайшов корону. Ми нібито ведемо вас шукати ослиць, ніби тих граматичних форм, алгебраїчних формул, історичних дат. А тим часом ні! Не о те ходять! Головна річ у тім, аби ви навчилися володіти своїм мізком. Знаєте, як мала дитина вчиться зразу дивитися очима, потім хапати руками, а нарешті ходити ногами та говорити. Так і гімназія вчить вас володіти духовими органами, виробляє пам'ять, порядне думання, систематичність, а нарешті критичність. Отсе мета гімназії. Гімназія – се та ж гімнастика, лише на широкій духовій основі. Щоб ти, пройшовши її, був приготований узятися до всякої праці чи науки, що має заповнити твоє життя. Аж там, за дверима гімназії, почнеться те, що має придатися тобі в житті, правдива наука. Тут усе лише гімнастика, вироблювання здібностей, а з них найвища, найдорожча – здібність власного думання.

Джерело: Франко І. Зібрання творів у 50 томах. Т. 18. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1978. С. 177–190.

Додаток П

Фото вчительки, української письменниці Уляни Кравченко

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE

Додаток Р

Фото Марійки Підгірянки – відомої освітянки та поетеси

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BA%D0%B0_%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B0

Додаток С

Фото музею «Високої освіти міста» гімназії ім. М. Сабата

Джерело: особистий архів автора.

Додаток Т

План - конспект уроку-факультативу

Урок № Дата ... Клас 9

Тема уроку: *Освіта в Галичині у 1848–1914.*

Мета уроку:

Загальноосвітня мета:

- пояснити учням основні події пов'язані з боротьбою студентів за відкриття українського університету;
/інформаційна
- ознайомити учнів з соціально-економічними та політичними умовами розвитку освіти; */ інформаційна*
- охарактеризувати стан початкового шкільництва; */інформаційна*
- закріпити знання про національно– культурне відродження на Західноукраїнських землях; */ інформаційна*
- розкрити роль відомих діячів у діяльності українських гімназій; */ інформаційна*
- поглибити знання з історії України на основі вивчення подій 1848–1914 в Галичині; */ інформаційна*

Розвивальна мета:

- розвивати навички роботи в групах (опрацювання роздаткового матеріалу, створення таблиці) ;
/комунікативна
- формувати вміння давати власну оцінку історичним джерелам (Метод «Прес»); */аксіологічна*
- продовжити розвивати логічне мислення («Виберіть з переліку слова» та «Мікрофон»); */ логічна*

– продовжити розвивати навички роботи з картою на основі таких завдань: 1) покажіть на території, які в результаті трьох поділів Речі Посполитої опинилися у складі Австрійської імперії. 2) знайдіть та покажіть на карті центри національно- культурного відродження на Західноукраїнських землях. / *просторова*

□ *Виховна мета:*

- виховувати інтерес до історії України (на основі вивчення регіональної історії); /*інформаційна*
- викликати почуття гордості за здобутки українських діячів в освітньому питанні в умовах українсько-польського протистояння (на основі роботи з відеоматеріалом); / *громадянська*
- виховувати повагу до культурних надбань інших національностей (через розповідь про становище галицьких українців в умовах польської мовної та культурної асиміляції); / *громадянська*
- виховувати патріотизм та любов до своєї малої батьківщини (через вивчення подій пов'язаних з боротьбою за відкриття університету з українською мовою викладання); / *громадянська*
- формувати полікультурні цінності (на негативному прикладі відносин між поляками та українцями у 1848–1914 рр.); / *громадянська*
- мотивувати до відстоювання своїх прав (на прикладі діяльності українських студентів у Львівському університеті); / *громадянська*
- підвести до розуміння важливості освіти в житті кожної людини (на основі роботи з таблицею, та вправи «Коло ідей»); / *особиста*
- виховати вміння дотримуватися власної позиції у суспільстві (на прикладі діяльності провідних діячів Галичини); / *особиста*

Тип уроку: комбінований

Обладнання: карта, роздатковий матеріал (уривки із праць та документів, картки з інформацією), презентація, відеоматеріал «Боротьба за український університет».

Основні дати: 1867– прийнята Конституція, 1874–Львівська гімназія переведена на українську мову,1895– відкрита гімназія в Перемишлі, 1899–Тернопільська гімназія,1892– Коломийська гімназія,1905– Станіславська гімназія, 1901– найбільша сецесія, 1 липня 1910– вбивство А.Коцка.

Основні терміни: культура, освіта, сецесія.

Основні постаті: М.Сабат, І.Кокорудз, О.Барвінський, Ю.Романчук, В.Ільницький, Е.Харкевич.

План уроку

1. Соціально- економічні та політичні умови розвитку освіти
2. Початкове шкільництво краю
3. Середні та вищі школи

Хід уроку

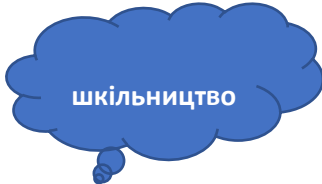
Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями. Перевірка присутніх.		
8 хв	II. Перевірка домашнього завдання		<p style="text-align: center;"><u>Письмова робота</u></p> <p>1. Напишіть міні-твір на тему «Роль греко-католицького духовенства у національному відродженні Галичини на початку 19 ст.». (Пасека, Ціник, Забарило)</p> <p>2. Створіть у зошиті інтелект-карту під назвою «Руська трійця». (Клочана,</p>	<p><i>аксіологічна</i></p> <p><i>логічна</i></p>

			<p>Кузнєцова, Ненчин, Яцурак, Когут)</p> <p><u>Усна відповідь</u></p> <p>1. Коли розпочалося національно-культурне відродження в Галичині? (Фомін)</p> <p>2.Яке місто стало центром відродження на початковому етапі? (Негрук)</p> <p>3.Пригадайте роки діяльності Руської Трійці? (Гладун)</p> <p>4.Хто такий І.Могильницький? (Барчук)</p> <p>5. Кого називають будителями? (Погорілець)</p> <p><u>Дошка</u></p>	<p><i>хронологічна</i></p> <p><i>просторова</i></p> <p><i>хронологічна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p>
--	--	--	--	--

			<p>1. Вправа «Реставратор» –Відновіть правильність тесту вставляючи слова та виправляючи помилки. «Руська трійця була утворена у та діяла протягом 1832–1836 рр. «Руською трійцею» називали трьох друзів, що об’єдналися заради спільної ідеї – М. Левицького,, та М. Шашкевича. У 1835 р. «трійчани» підготували до друку альманах «Станіславська земля». (Соломко)</p> <p>2.Виберіть з переліку слова і запишіть на дошці</p>	<p><i>логічно– хронологічна</i></p>
--	--	--	---	---

			<p>ті, які можна використати для характеристики Марії - Терезії та Йосифа II у 70-80 рр. 18 століття.</p> <p>Поясніть свій вибір,</p> <p>Перелік слів: Головна руська рада, народні школи, свобода віросповідання, єзуїтська академія, Руський інститут, Львівський університет, зростання панщини, Руська трійця, закріпачення селян, самоврядування міст, Чернівецький університет.</p> <p>(Саміла)</p> <p><u>Карта</u></p> <p>1.Покажіть на території, які в результаті трьох поділів</p>	<p><i>логічна</i></p>
--	--	--	---	-----------------------

		  <p data-bbox="875 805 1279 1165">– Сьогодні на уроці ми дамо відповіді на ці запитання та з'ясуємо особливості розвитку шкільництва в Галичині.</p>	<p data-bbox="1332 175 1742 343">– Яке було матеріальне становище вчителя народної школи?</p>	<p data-bbox="1787 303 1906 343"><i>логічна</i></p>
2 хв	IV. Актуалізаційний етап		<ol data-bbox="1332 1197 1758 1428" style="list-style-type: none"> 1. Яку епоху ми зараз вивчаємо? (Побігун) 2. Які характерні риси цієї епохи? (Перекицей) 	<p data-bbox="1787 1260 1995 1300"><i>хронологічна</i></p> <p data-bbox="1787 1388 1906 1428"><i>логічна</i></p>

			<p>3. Пригадайте що таке культура? (Матійчин)</p> <p>4. Перелічіть основні риси освітнього життя Галичини під час перебування у складі Речі Посполитої. (Щербан)</p> <p>5. Вправа «Асоціативний куц» (всі учні)</p> <p>- Які асоціації виникають у вас коли ви чуєте слово «шкільництво»?</p> 	<p><i>логічна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p> <p><i>аксіологічна</i></p>
--	--	--	--	---

20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p>1.</p> <p>- Період з 1848 по 1914 рр. був часом найбільшого піднесення національно - культурного відродження на західноукраїнських землях. Відомі українські діячі того часу, студенти, вчителі, виступили на захист своїх прав щоб протидіяти полонізації. Для кращого розуміння особливостей цього процесу варто визначити історичні умови його розвитку./ інформаційна</p> <p>–Робота з текстом. Уривок з посібника «Час</p>	<p>Робота з текстом.</p>	
-------	-----------------------------------	--	---------------------------------	--

		<p>народів».</p> <p>Історія України ХІХ століття» ст. 107-108</p> <p>-«Упродовж першої половини ХІХ ст. відбувся лише невеликий прогрес у культурі землеробства. Чи не найбільшою подією було розповсюдження картоплі, конюшини, люцерни.</p> <p>Прогресувало дроблення селянських господарств.</p> <p>Якщо в 1819 р. господарств із кількістю землі до 10 моргів (5,7 га) було 60,6 %, то в 1847-1859 рр. таких господарств уже було 68,3 %.</p> <p>Врожайність була низькою, озимі зернові</p>	<p>Гра «Три речення»</p> <p>(всі учні)</p> <p>–Прочитайте уривок та передайте зміст трьома простими реченнями. Запишіть їх у зошит.</p> <p>Дайте відповідь на запитання:</p> <p>–Чому розвиток сільського господарства був низьким? (Шопа)</p> <p>–Чому австрійська влада не будувала на території Галичини великі промислові об'єкти? (Андрусак)</p> <p>–Поміркуйте чому маленькі міста й містечка мало чим відрізнялися від сіл? (Родим'юк)</p>	<p>інформаційна</p> <p>логічна</p> <p>логічна</p> <p>логічна</p>
--	--	--	--	--

		<p><i>культури давали в середньому до 6, а ярі лише 4-5 ц з гектара.</i></p> <p><i>Тваринництво, як і землеробство, стояло на низькому рівні.</i></p> <p><i>Промислове виробництво в українських регіонах Габсбурзької монархії до середини ХІХ ст. мало винятково ремісничий і мануфактурний характер.</i></p> <p><i>Відповідно до статистико-топографічного опису, який провела австрійська адміністрація наприкінці першого десятиліття ХІХ ст., у західноукраїнських регіонах діяло близько</i></p>	<p><i>–Які були найбільші міста в Галичині у 1848-1914 рр.? (Гайнюк)</i></p> <p><i>–Поясніть, як залежить розвиток культури та освіти від соціально-економічного становища краю?(Олінкевич)</i></p>	<p><i>інформаційна</i></p> <p><i>логічна</i></p>
--	--	---	---	--

		<p><i>сотні великих і дрібних мануфактур (залізорудних, текстильних, фаянсових). У Галичині кінця XVIII ст. неможливо було чітко поділити населення на мешканців села й міста, оскільки маленькі міста й містечка дуже мало чим відрізнялися від сіл. Найбільшими галицькими містами на той час були: Львів (45 тис.), Броди (21 тис.), Ярослав (12 тис.), Перемишль (7 тис.), Самбір (6,5 тис.), Станіслав і Золочів (по 6 тис.);»/інформаційна</i></p> <p>–Відносини держави і</p>		
--	--	--	--	--

		<p>суспільства регулювалися так званою грудневою конституцією від 1867 р./інформаційна</p> <p>- Робота з історичними джерелами.</p> <p>Параграф 19 конституції 1867 р.</p> <p><i>«Усі народи держави рівні у правах, і кожен народ має беззастережне право на збереження й плекання своєї національності та мови.</i></p> <p><i>Держава визнає рівноправність усіх мов, що вживаються у краях, у школі, адміністрації та</i></p>	<p>Робота з історичними джерелами.</p> <p><i>–Прочитайте уважно тексти.</i></p> <p><i>–Які права гарантувала Конституція 1867? (Григоряк)</i></p> <p><i>–Згідно з законом, як потрібно було організувати навчання у школах на території де проживає кілька народів? (Горганюк)</i></p>	<p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p>
--	--	--	---	---

		<p>громадському житті. У краях, де проживають кілька народів, публічні освітні заклади мають бути організовані так, щоб кожний із тих народів отримав однакові можливості для навчання рідною мовою, без примусового вивчення другої крайової мови». /інформаційна</p> <p>Із промови О. Барвінського: «Постанова артикулу 19- го остає у великій части на папері; слабшим народностям, національним меншостям або не подають потрібних</p>	<p>–На вашу думку, з якою метою уряд видав цей закон? (Дубровна) –Яку оцінку цьому документу дав О.Барвінський? (Костецька) –За словами О.Барвінського в чому полягає основний недолік Конституції 1867 р.? (Савчук)</p> <p>Метод «Прес» (всі учні)</p> <p>–На основі двох текстів визначте чи був цей закон позитивним, або негативним для культурно- освітнього розвитку Галичини за схемою:</p>	<p>аксіологічна</p> <p>інформаційна</p> <p>інформаційна</p> <p>аксіологічна</p>
--	--	---	---	---

		<p><i>середників до плекання і вироблення мови і до двигнення їх народности, або робить ся децо про око людське, і оправдує ся дуже гарно тим , признає ся ті середники в міру потрібних фінансових засобів і дійсної проблеми».</i></p> <p><i>/інформаційна</i></p> <p>– Отже, Галичина в економічному плані залишалася найвідсталішим краєм в імперії, а ухвалені закони не принесли бажаного для українського суспільства. В таких умовах освіта не могла нормально функціонувати та</p>	<p><i>Я вважаю, що ..</i></p> <p><i>.... тому , що...</i></p> <p><i>.... наприклад....</i></p> <p><i>Отже...</i></p>	
--	--	---	--	--

		<p>розвиватися.</p> <p>2.</p> <p>-Початкова освіта в Галичині до 1860-х років була репрезентована головними, тривіальними та парафіяльними школами. Згодом їх було поділено на вищі та нищі./інформаційна</p> <p>-Робота з таблицею «Кількість учнів , що відвідували народні школи в різних краях Австро -Угорщини станом на 1900-1901 н.р./інформаційна</p>	<p>Робота з таблицею</p> <p><i>–Розгляньте таблицю.</i></p> <p><i>–В якому краї була найбільша кількість дітей шкільного віку? (Данилюк)</i></p> <p><i>–Де найбільше було дітей що не відвідували початкові школи?(Гвоздь)</i></p>	<p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p>
--	--	--	---	---

Кількість учнів, що відвідували народні школи в різних краях Австро-Угорщини станом на 1900/01 н. р.					
Краї Австро-Угорщини	Кількість дітей шкільного віку	Кількість дітей, що відвідували державні народні та церковні школи	Кількість дітей, що не відвідували школи	На 100 дітей шкільного віку % осіб, що не відвідували школи	На 100 дітей шкільного віку % осіб, що відвідували церковні та державні школи
Австрія нижня	429680	407540	49	0,31	99,3
Австрія верхня	120383	114369	-	-	100,1
Сальцбург	27739	25346	-	-	99,7
Старя	192724	174317	2404	1,25	94,7
Каринтія	55633	50742	1368	2,46	94
Крайна	83360	71842	6607	7,93	90,3
Люберланд	121042	83233	17758	14,67	73,4
Тироль	148163	138899	199	0,13	98,1
Чехія	1105142	1086492	206	0,32	100,3
Моравія	416122	400303	209	0,35	98,4
Слава	107055	95063	557	0,52	99,6
Галичина	1148752	795677	282061	24,55	72,3
Буковина	99869	74243	13451	13,47	77,1
Дачинія	50263	43513	2808	5,57	90,3
Разом	4106037	3561579	329677	8,33	89,9
Середній показник					

–Незважаючи на те, що навчання було обов'язковим для всіх дітей віком від 6 до 14 р. багато не відвідували початкові школи. Такі низькі показники перш за все залежали від недостатньої кількості державних закладів та небажанням багатьох батьків переважно із села віддавати дітей у школи адже вони будуть більш

–Як ви вважаєте, чим це було зумовлено?(Томенко)

логічна

		<p>корисні в допомозі по господарству. <i>/інформаційна</i></p> <p>–Громадськість вихід із такого становища вбачала у створенні приватного шкільництва. Активну участь у цьому взяли товариства та відомі діячі того часу <i>./ інформаційна</i></p> <p>–Робота з роздатковим матеріалом. (Картки з текстом про особливості навчального процесу в початковій школі).<i>Інформаційна</i></p> <p>1. Картка «Тривалість</p>	<p>Вправа «Коло ідей» (всі учні)</p> <p><i>-Висловіть свої ідеї , щодо того , як можна було б залучити більшу кількість дітей до навчального процесу?</i></p> <p>Робота з роздатковим матеріалом.</p> <p>Метод «Навчаючи вчуся» (5 учнів з класу)</p> <p><i>–На протязі 3 хвилин учні читають інформацію на</i></p>	<p><i>аксіологічна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p>
--	--	---	--	---

		<p align="center">навчання»</p> <p><i>Щодо навчального процесу то він проводився 6 днів на тиждень і 9 місяців на рік, вихідними були святкові дні та неділя. На канікули відводилося 3 місяці. Місцева шкільна рада на власний розсуд приймала рішення про початок навчального року, відбувалося це зазвичай у проміжку часу між 1 вересня і 1 листопада. Уроки тривали з 8:00 до 11:00, потім наступала 2-ох годинна перерва, після чого навчання продовжувалося з 14:00 до 16:00. Між кожним</i></p>	<p><i>картці. Далі вони ходять по класі та знайомлять однокласників із своєю інформацією. Учень може одночасно говорити тільки з однією особою. Потім ті учні які слухали мають відтворити почуту інформацію.</i></p> <p>Додаткові запитання:</p> <p>–Скільки часу тривало навчання?(Родим'юк)</p> <p>–Хто приймав рішення про початок навчального року? (Савчук)</p> <p>–Чи була перерва між уроками?(Шопа)</p> <p>–Які предмети вивчали? (Щербан)</p>	<p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p>
--	--	--	--	--

		<p><i>уроком, який тривав переважно 1 год були короткі перерви по 10-15 хвилин.</i></p> <p>2.Картка «Що вивчали?»</p> <p><i>«Діти у першому класі вивчали релігію, малювання, креслення, читання, письмо, співи і математику . З другого класу навантаження зросло окрім предметів які вивчали під час першого року навчання додавалися каліграфія, історія, географія, рідна мова та природознавство. У третьому і четвертому класі вводилася крайова мова, рукоділля для</i></p>	<p><i>–Чи вивчали українську? (Гайнюк)</i></p> <p><i>–Як оцінювали?(Побігун)</i></p> <p><i>–Хто забезпечував школу підручниками?(Горганюк)</i></p> <p><i>–Як будували школу? (Костецька)</i></p>	<p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна</i></p>
--	--	---	--	--

		<p><i>дівчаток, з четвертого-німецька. Кожен рік навчання завершувався складанням іспитів».</i></p> <p>3 Картка «Як оцінювали?»</p> <p><i>«Досягнення учнів у народних школах оцінювалися за такими показниками: поведінка, уважність, прогрес у навчанні та каліграфія. Існувала й певна шкала успішності: «дуже добре», «добре», «задовільно», «достатньо» та «недостатньо».</i></p> <p>4.Картка «Підручники»</p> <p><i>«Забезпечення початкових шкіл підручниками</i></p>		
--	--	--	--	--

		<p><i>покладалося на Крайову шкільну раду. Зазвичай ці книги виготовлялися з дешевого паперу, і були зовсім непроілюстровані. Заможні батьки могли придбати своїм дітям підручники приватних видавців, вони були кольоровими та гарно оформленими однак коштували чимало</i></p> <p><i>Наприклад до дорогих належав «Великий польський буквар» у 1900 р. він коштував 8,40 крон»</i></p> <p>5. Картка «Шкільне приміщення»</p> <p><i>«Шкільні приміщення мали відповідати всім вимогам</i></p>		
--	--	---	--	--

		<p><i>розпоряджень які видавалися у 1874, 1889 і 1907 роках. Зокрема передбачалося що школа повинна розташовуватися у чистому, сухому, добре освітленому місці, з туалетом та опаленням.</i></p> <p><i>Шкільний клас не відзначався особливим матеріальним забезпеченням. В кімнаті були ряди пар та лавок, вчительський стіл та стілець, дошка для письма та шафа у якій зберігали різноманітний інвентар. У краще забезпечених школах була ще кафедра та різноманітні карти,</i></p>		
--	--	--	--	--

		<p><i>глобуси, портрети відомих діячів тощо.»</i></p> <p>-Зарплата вчителя народної школи була найменшою із всіх працівників освіти. Вони жили в скруті тому що влада законом від 1873 р. заборонила вчителям займатися іншими видами діяльності для заробітку окрім навчання дітей.</p> <p><i>Інформаційна</i></p> <p>3.</p> <p>-Середня ланка освіти була представлена класичними гімназіями та реальними школами. В наслідок активної боротьби української інтелігенції та</p>		
--	--	---	--	--

		<p>політиків вдалося відкрити ряд гімназій у Перемишлі, Львові, Тернополі Станіславові та Коломиї./інформаційна</p> <p>Робота в групах із роздатковим матеріалом.</p> <p>«Львівська Академічна гімназія»</p> <p>«Станіславська гімназія»</p> <p>«Коломийська гімназія»</p> <p>Створення таблиці./інформаційна</p> <table border="1" data-bbox="846 1137 1279 1460"> <thead> <tr> <th>Назва</th> <th>Рік заснування</th> <th>Відомості вчителів</th> <th>Особливості навчального року</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Назва	Рік заснування	Відомості вчителів	Особливості навчального року					<p>Робота в групах. (3 групи)</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Опрацюйте текст.</i> – <i>Заповніть таблицю.</i> – <i>Напишіть 5 запитань по досліджуваній темі для своїх однокласників.</i> <p>–Додаткові запитання до учнів?</p> <p>–Коли було відкрито</p>	інформаційна
Назва	Рік заснування	Відомості вчителів	Особливості навчального року									

		випу скни ки	проце су		
				гімназію у Станіславові? (Еслан) –Хто став першим директором Станіславської гімназії?(Ціник)	<i>хронологічна</i>
				–Що вивчали в цій гімназії? (Шумило)	<i>інформаційна</i>
				–Яку гімназію було відкрито найпізніше? (Тарарада)	<i>хронологічна</i>
				–Що вивчали у Коломийській гімназії? (Фомін)	<i>інформаційна</i>
				–Вищу освіту в Галичині випускники гімназій могли здобути в академіях – рільничій у Дублянах, Кракові, ветеринарній у Львові, торговельній у Львові чи у Кракові;	

		<p>університетах Львова та Кракова; музичному інституті ім. Лисенка та вищих політехнічній та лісничі школах Львова. Найбільше студентів було у Львівському університеті, який став центром боротьби за національно– культурні права./інформаційна</p> <p>–Робота з відеоматеріалом «Боротьба за український університет»</p> <p>Файл:</p> <p>IMG_5796.MOV</p>	<p>Робота з відеоматеріалом. «Боротьба за український університет.» (всі учні)</p> <p>Завдання:</p> <p>-Перегляньте відео.</p> <p>- Запишіть у зошит</p>	
--	--	--	--	--

			<p><i>причини, основні події та наслідки боротьби студентства за відкриття університету у Львові.</i></p>	інформаційна
6 хв	<p>VI. Систематизація знань</p>		<p>Вправа «Снігова куля»</p> <p>1 – й учень класу називає відомий йому термін чи дату з даної теми, 2 – й повторює і говорить свій термін, 3 – й називає вже три терміни і т.д.</p> <p>Виконайте онлайн-вправи:</p> <p>Тест на платформі Quizizz</p> <p>посилання:</p> <p>https://quizizz.com/join/quiz/</p>	

			62766aaa991092001dcca410 ?studentShare=true Гра на платформі Flippity: https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vQ-xmKUNHV2JIgbReAsAtl2EU8fLAtzDT4ZYVFLNRVWXHLb4IjSH8U7BP5ZZ_ToNgNg7EVZW0D2bLZ/pubhtml	
2 хв	VII. Висновки	<p>–Таким чином на початку 19 століття австрійська влада розглядала територію Галичини виключно, як сировинний придаток, економіка не розвивалася. В краї панівне становище</p>		

		<p>належало полякам, які робили все для придушення національно- культурного відродження українців. Все це перешкоджало розвитку освіти.</p> <p>-Тільки після революційних подій весни народів та активної боротьби за свої права було досягнуто певних змін, – відкрито декілька гімназій у великих містах (Львові, Перемишлі, Тернополі, Станіславові, Коломиї), влада зобов'язалася відкрити український університет. Однак всі успіхи було</p>		
--	--	---	--	--

		зведено нанівець через початок Першої світової війни.		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		<p>1.Обов'язкове завдання: створити презентацію про одного відомого освітнього діяча Галичини 1848–1914 рр.</p> <p>2. Підготувати проект «Моя школа у 1848–1914 рр.» (весь клас)</p> <p>3. Завдання за бажанням: Створити онлайн-гру флеш картки на платформі Flippity по вивченій темі.</p>	